

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

Roberta Mockevičiūtė

Karjeros edukologijos magistrantūros studentė

**GIMNAZIJOS MOKINIŲ PROFESINIS ORIENTAVIMAS: PROBLEMOS IR
GALIMYBĖS**

Magistro darbas

Mokslinė vadovė -
doc. dr. D. Augienė

Šiauliai, 2013

Darbas originalus.....Roberta Mockevičiūtė
(studento parašas)

TURINYS

TURINYS	2
SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
ĮVADAS	5
1. PROFESINIO ORIENTAVIMO TEORINIS PAGRINDIMAS	10
1.1. Karjeros sampratos svarba profesinio orientavimo kontekste	10
1.2. Profesinio informavimo ir konsultavimo samprata	13
1.3. Pagrindiniai Lietuvos valstybiniai dokumentai, skirti profesiniam orientavimui.....	19
1.4. Profesinio informavimo ir konsultavimo sistema	24
1.5. Profesijos rinkimosi teorijos	27
1.6. Savęs pažinimo ir vertinimo svarba pasirenkant profesiją	30
1.7. Profesinis apsisprendimas ir jį sąlygojantys veiksniai.....	32
2. GIMNAZIJOS MOKINIŲ PROFESINIO ORIENTAVIMO PROBLEMOS IR GALIMYBĖS.....	35
2.1. Tyrimo metodologija	35
2.2. Tyrimo rezultatai.....	36
DISKUSIJA	51
IŠVADOS.....	52
REKOMENDACIJOS	54
LITERATŪRA	55
PRIEDAI	61

SANTRAUKA

GIMNAZIJOS MOKINIŲ PROFESINIS ORIENTAVIMAS: PROBLEMOS IR GALIMYBĖS

Magistro darbas

Tyrimo aktualumas. Sąmoningas profesijos pasirinkimas – tai individualus mokinio apsisprendimas išsąmoninus profesinio tinkamumo tam tikrai profesijai kriterijus. Žinant objektyvią informaciją apie pasirinktos profesijos svarbius ypatumus, tolesnes jų lavinimo ir ugdymo perspektyvas, praktiškai išbandant savo pasiryžimą ir išgales sėkmingai dirbti. Tam, kad mokiniui būtų lengviau apsispręsti, mokykla suteikia galimybę pasinaudoti profesinio orientavimo paslaugomis. Moksleivis, dar mokydamasis bendrojo lavinimo mokykloje, turi pasirinkti tolesnio profesinio pasirengimo kelią, profesiją. Padėti mokiniui sąmoningai pasirinkti profesiją – sudėtingas ir atsakingas mokyklos uždavinys.

Tyrimo objektas. Profesinis orientavimas gimnazijoje.

Tyrimo tikslas. Teoriškai pagrįsti ir empiriškai ištirti gimnazijos mokinių profesinio orientavimo problemas bei galimybes.

Tyrimo metodai:

Teoriniai: mokslinės pedagoginės, psichologinės, filosofinės, sociologinės literatūros ir dokumentų analizė ir apibendrinimas.

Empiriniai: duomenys empiriniam tyrimui rinkti taikant anketinę apklausą raštu (1 – 4 gimnazijos klasių mokiniams).

Statistiniai: duomenys apdoroti Microsoft Office Excel 2007 programa.

Tyrimo imtis. Tyrimui sudaryta tikslinė ribota imtis, nes nesiekama išvadų taikyti visai populiacijai. Tokiu būdu tiriamąją imtį sudarė 216 respondentai, 1 – 4 gimnazijų klasės mokiniai. Atsitiktinai parinktos trys Šiaulių miesto gimnazijos.

Apibendrinant tyrimo rezultatus galima teigti, kad mokiniams mokyklose yra teikiamos profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugos. Beveik dauguma nurodė, kad mokykloje yra profesinio informavimo taškas (PIT). Profesinio informavimo taške konsultuojasi sąlyginai nedaug moksleivių. Gauti duomenys leidžia teigti, kad mokyklose yra taikomi įvairaus pobūdžio profesinio informavimo renginiai. Taip pat mokiniai nurodė, kad didžiausią įtaką renkantis profesiją turi jų šeima, šiek tiek mažesnė dalis nurodė ir profesijos patarėją. Beveik pusė respondentų nurodė, kad dar nėra nusprendę, kokią profesiją norėtų įgyti, be to beveik vienoda dalis atsakiusių nurodė, kad mokykloje nėra pakankamai suteikiama informacijos profesijos rinkimosi klausimais.

SUMMARY

THE VOCACIONAL ORIENTATION OF HIGH SCHOOL STUDENTS: PROBLEMS AND OPPORTUNITIES

Master's work

Relevance of research. Conscious choice of profession - it is an individual choice acquired the vocational student eligibility criteria for a certain profession. Knowing objective information about important features of their chosen profession, further their education and development prospects, of the practical testing of their determination and abilities to work successfully. In order to help students to make decision, the school provides access services of career guidance. Students who were studying in mainstream schools must choose the path of further vocational training, career. Helping learners consciously choose a profession - a difficult and responsible task of the school.

The object of research. The vocational orientation in high school.

The aim of this research. Theoretically and empirically investigate high school students' vocational guidance problems and opportunities.

The methods of research: theoretical: analysis of scientific - pedagogical, psychological, philosophical, sociological literature and document and generalization of this literature; empirical: empirical data were collected by the questioning a written (1-4 high school students); statistical: the information of investigation is calculated with Microsoft office Excel 2007 program.

A sample of research: The take up is based upon a target groups principle. In this way, the test sample consisted of 216 respondents, 1-4 students. Randomly selected three high school from Siauliai.

Conclusions. In summary, the results suggest that students in schools get vocational guidance and counseling services. Almost the majority stated that in the school is a vocational point of information (CFI). In the Vocational information point consult at relatively little students. The data obtained suggest that in the schools are to apply a range subject of career information events. Also, students indicated that the greatest impact on the career choices of their family has a bit lesser extent indicated and vocational adviser. Almost half of the respondents indicated that yet decided which profession would like to acquire, in addition to nearly the same proportion of respondents indicated that in the school is not enough information which help to choose the profession.

IVADAS

Temos aktualumas. Siekiant padėti asmeniui įsitvirtinti kintamoje darbo rinkoje ir prisitaikyti prie naujų sąlygų, kuriant ilgalaikę gerovę sau ir visuomenei, labai aktualus tampa kokybiškų sistemingų profesinio orientavimo paslaugų, padedančių ne tik priimti teisingą profesinį sprendimą, bet ir turinčių įtakos tolesnei profesinei karjerai, teikimas (Railienė, 2011). Profesinis orientavimas vykdomas teikiant:

- **ugdymo karjerai,**
- **profesinio informavimo ir**
- **profesinio konsultavimo paslaugas.**

Siekiant supažindinti mokinius su profesijų įvairove, mokykloje pasitelkiamas profesinis informavimas. **Profesinis informavimas** – tikslingas konsultuojamųjų supažindinimas su profesijomis, jų keliamais psichologiniais, mediciniais, socialiniais, ekonominiais ir kitais reikalavimais asmenybei bei kvalifikacijai. Vadinasi, **profesinio informavimo tikslas** – padėti mokiniui susidaryti tikslų ir išsamų būsimos profesijos vaizdą. Pasveriant galimybes ir darant sprendimus, reikia atitinkamos ir tikslios informacijos. Moksleivis, dar mokydamasis bendrojo lavinimo mokykloje, turi pasirinkti tolesnio profesinio pasirengimo kelią, profesiją. Padėti mokiniui sąmoningai pasirinkti profesiją – sudėtingas ir atsakingas mokyklos uždavinys (Bartnikienė, Paurienė, 1989). Anot A. Railienės (2007), profesinis informavimas, kaip sudėtinis profesinio orientavimo komponentas, Europos sąjungos kontekste laikomas vienu iš svarbiausių veiksnių, skatinančių mokymąsi visą gyvenimą, užimtumą, darbo jėgos prisitaikymą prie rinkos sąlygų, verslumą bei lygias galimybes. Jau net Lietuvos švietimo koncepcijoje (1998) buvo akcentuotas vienas esminių ugdymo uždavinių – įtvirtinti ir sustiprinti moksleivių motyvus pasirengti tolesnėms studijoms ir profesinei veiklai, gebantį adaptuotis besikeičiančiame socialiniame, ekonominiame gyvenime ir jį tobulinti (suteikti profesijos rinkimosi gebėjimų).

Tam, kad mokiniams būtų lengviau apsispręsti dėl savo profesinės veiklos, jiems gali padėti profesijos konsultantai, patarėjai, dažnai tai būna ir pedagogai. Profesinis orientavimas tampa svarbiu veiksniu, kokybiškai keičiančiu visų švietimo grandžių – bendrojo ugdymo, profesinio mokymo ir aukštojo mokslo tarpusavio sąveiką. Šia prasme reikia naujo požiūrio, pagal kurį orientavimas yra nuolat visiems prieinama paslauga, kuris įveiktų švietimo, profesinio mokymo ir asmeninės orientacijos skirtumus ir siektų naujos publikos. Orientavimo ir konsultavimo paslaugas reikia tvirčiau susieti su asmeninėmis, socialinėmis ir švietimo paslaugomis. Tai leistų kaupti specifinę kompetenciją, patirtį ir resursus. Profesinio orientavimo paslaugos Lietuvoje plėtojamos įgyvendinant Profesinio orientavimo strategiją ir jos

įgyvendinimo planą. Šie dokumentai yra patvirtinti LR švietimo ir mokslo ministro ir LR socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymais. Profesinio orientavimo (profesinio informavimo, profesinio konsultavimo, ugdymo karjerai) paslaugų svarbą pažymi visi strateginiai švietimo dokumentai (Nacionalinė profesinio orientavimo švietimo sistemoje programa, 2007 m.).

Mokymosi visą gyvenimą memorandume (2001) pabrėžiama, kad mokymasis visą gyvenimą jau nėra tik vienas iš švietimo ir mokymo aspektų: jis turi tapti svarbiausiu principu, dalyvaujant pilname mokymosi kontekstų kontinuumu. Per ateinantį dešimtmetį ši vizija privalo būti įgyvendinta. Visiems Europos gyventojams be išimties turi būti suteiktos lygios galimybės prisitaikyti prie besikeičiančių socialinių ir ekonominių sąlygų ir aktyviai dalyvauti kuriant Europos ateitį. Šiame dokumente iškeliamas profesinio konsultavimo ir informavimo plėtotės uždavinys - užtikrinti, kad kiekvienam būtų lengvai prieinamos kokybiškos žinios ir patarimai, susiję su mokymosi galimybėmis visoje Europoje per visą gyvenimą.

Sąmoningas profesijos pasirinkimas – tai individualus mokinio apsisprendimas įsisąmoninus profesinio tinkamumo tam tikrai profesijai kriterijus ir žinant objektyvią informaciją apie pasirinktos profesijos svarbius ypatumus, tolesnes jų lavinimo ir ugdymo perspektyvas, praktiškai išbandant savo pasiryžimą ir išgales sėkmingai dirbti. Profesinį orientavimą nagrinėjusių mokslininkų teigimu (Jovaiša 1981, 1999; Kregždė 1988; Beresnevičienė 1990; ir kt.), profesiniam tinkamumui nustatyti reikia mokslinio tyrimo, kurie leidžia grupuoti mokinius pagal profesinius ketinimus, interesus, gebėjimus ir kitas profesijos aspektu svarbias asmenybės savybes. Lietuvos sociologų tyrimais nustatyta, kad daugelis baigiamųjų klasių mokinių dar nėra apsisprendę dėl būsimos profesijos (51 proc.) arba abejoja, svarsto keletą variantų (41 proc.) (Pukelis, Garnienė, 2003; Reingardienė, Zdanavičius, 2003).

Profesijos pasirinkimas ir savo gebėjimų realizavimas yra vienas iš pagrindinių žmogaus savirealizacijos elementų. Sėkminga profesinė karjera galima tik tuomet, kai asmuo save realizuoja, kai profesija atitinka asmens interesus ir pomėgius. Šiuolaikinė darbo rinkos padėtis taip pat lemia, kad jaunimui ypač sunku įsitvirtinti suaugusiųjų profesiniame pasaulyje, todėl profesijos, specialių kompetencijų įgijimas jaunuoliui padeda iš anksto pasirengti ir kruopščiai suplanuoti savo profesinį kelią. Profesijos pasirinkimas yra vienas sunkiausių žingsnių žmogaus gyvenime. Jis dažnai moksleiviams kelia stresą ir nerimą, todėl labai svarbu išskirti veiksnius, kurie yra susiję su sėkmingos karjeros planavimu ir profesijos pasirinkimu paauglystėje (Kirkpatrick, Mortimer, 2002) (cit. Ustinavičiūtė, Katkonienė, Žemaitaitytė, 2011).

Temos iširtumas. Profesinį orientavimą bei jo elementus, aktyviai tyrinėjo Lietuvos ir užsienio mokslininkai. L. Jovaiša (1978, 1981, 1999, 2009) gilinasi į profesinio orientavimo

sistemos struktūrą, ypatingą dėmesį skirdamas vienam jos elementui – *profesiniam konsultavimui*. Lietuvoje profesiniu informavimu ir konsultavimu domėjosi ir įdomių minčių savo darbuose pateikė H. Galkytė (1977), S. Kregždė (1988), R. Laužackas (1997, 2005). Daugelis jų akcentuoja, kad profesijos pasirinkimas arba savo polinkių bei gebėjimų išaiškinimas yra problema, kuri vienaip ar kitaip paliečia visus, todėl niekada nepraranda aktualumo.

Profesinis konsultavimas taip pat nagrinėjamas K. Pukelio ir A. Pundzienės (2002), K. Pukelio ir D. Garnienės (2004) darbuose. Kučinskienė (2003) nagrinėja vieną iš profesinio orientavimo elementų – ugdymo karjerai modelį, asmeninės karjeros vystymo tematiką. V. Stanišauskienė (2004) tyrinėja artimą profesinio orientavimo temai sritį – rengimąsi karjerai. Nemažai šioje srityje tyrimų atliko ir užsienio mokslininkai: J. Holand (1973), V. Harren (1979), K.B. Hoyt (1979), N. Rubinton (1980) ir kiti.

Tyrimo problema. Profesijos pasirinkimas yra viena aktualiausių problemų, nuo kurios tinkamo sprendimo priklauso žmogaus asmeninės gerovės augimas. Todėl labai svarbu, kad jau pats pirmasis moksleivio apsisprendimas būtų sąmoningas, tikslingas, kad jaunuolis suprastų, jog adaptacija darbo pasaulyje ir asmenybės vidinė harmonija priklauso nuo tinkamo apsisprendimo. Ji nulemia asmens situaciją darbo rinkoje, kuri gali būti sėkminga arba nesėkminga tiek ekonominiu, tiek ir psichologiniu požiūriu. Profesinės karjeros rinkimasis, planavimas ir valdymas apima visą sąmoningą žmogaus gyvenimą. Tą sąlygoja darbo rinkos kaita veikiama mokslo ir technologijų pažangos.

Tad mokiniams bei jų tėvams svarbus mokinio pasirinkimo etapas, nuo kurio priklauso tolimesnis jo, kaip žmogaus, savęs realizavimo kelias. Kyla klausimas - su kokiomis problemomis mokykloje susiduria mokiniai, apsisprendžiant dėl tolimesnės veiklos, kokios galimybės yra sužinoti apie profesijų pasaulį bei rūpimą ir reikalingą jiems informaciją mokykloje? Tyrimas padės išsiaiškinti ar mokiniai gauna pakankamai informacijos profesinio orientavimo klausimais gimnazijoje.

Tyrimo objektas. Profesinis orientavimas gimnazijoje.

Tyrimo tikslas. Teoriškai pagrįsti ir empiriškai ištirti gimnazijos mokinių profesinio orientavimo problemas bei galimybes.

Tyrimo uždaviniai:

1. Teoriškai pagrįsti profesinio orientavimo aktualumą, atskleidžiant asmenybės profesijos rinkimosi ypatumus bei kokią įtaką tai daro mokinio tolesniam profesiniam apsisprendimui.

2. Empirio tyrimo metu, taikant anketinės apklausos metodą išsiaiškinti, kokių problemų kyla gimnazijoje mokiniams pasirenkant profesiją.
3. Išsiaiškinti, kokios galimybės yra mokiniams sužinoti apie profesijų pasaulį bei galimybę mokytis toliau.
4. Apibendrinant teorinio ir empirinio tyrimo rezultatus atskleisti, kokios informacijos gimnazijoje trūksta mokiniams pasirenkant profesinę veiklą.

Tyrimo hipotezė.

1. Tikėtina, kad gimnazijos mokiniai negauna reikiamos informacijos iš pedagogų bei profesijos konsultantų apie tinkamumą pasirinktai profesijai, apie galimybes mokytis toliau bei profesijų turinį ir ypatumus.

Tyrimo metodologija grindžiama humanistinės pedagogikos ir psichologijos teorija (Maslow, 1970, Rodgers, 1965). Humanistinės teorijos atstovai (Maslow, Rogers) teigė, kad profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų prieinamumo principas numato galimybę asmenybei pasirinkti profesiją pagal asmeninius poreikius ir interesus. Maslow pateikė motyvacijos teoriją, kurioje teigiama, kad žmonės siekia tenkinti asmeninius poreikius, ir tai jų gyvenimą daro prasmingą.

Tyrimo metodai:

Teoriniai:

- Mokslinės pedagoginės, psichologinės, filosofinės, sociologinės literatūros ir dokumentų analizė ir apibendrinimas.

Empiriniai:

Duomenys empiriniui tyrimui rinkti taikant:

- Anketinę apklausą raštu (9 – 12 klasių mokiniams).
- ***Statistiniai:*** duomenys apdoroti Microsoft Office Excel 2007 programa.

Tyrimo imtis ir organizavimas.

Kiekybinio tyrimo imtis sudaryta remiantis netikimybinio tiriamųjų grupės parinkimo būdu – tikslinių grupių formavimu (Kardelis, 2005). Tyrimui atlikti atsitiktinai pasirinktos trys Šiaulių miesto gimnazijos. Tyrimui sudaryta tikslinė ribota imtis, nes nesiekama išvadų taikyti visai populiacijai. Tokiu būdu tiriamąją imtį sudarė 216 respondentai, 1 – 4 gimnazijų klasės mokiniai.

Tyrimo etapai

- *Pirmas etapas* – atlikta mokslinės pedagoginės, psichologinės, filosofinės, sociologinės literatūros dokumentų analizė (2012 m. kovo mėn. – 2012 m. gruodžio mėn.) bei apibendrinimas .

- *Antras etapas* – tyrimo instrumento parengimas, t.y. anketinės apklausos parengimas (2012 m. rugsėjo mėn. – 2012 m. spalio mėn.).
- *Trečias etapas* – atlikta tyrimo kiekybinė duomenų analizė ir interpretacija (2012 m. lapkričio mėn. – 2012 m. gruodžio mėn.).

Apibendrinti kiekybinio tyrimo rezultatai, atskleidžiant mokinių profesinio orientavimo problemas ir galimybes gimnazijoje. Suformuluotos išvados, pateikta diskusija bei rekomendacijos mokyklos pedagogams bei profesinio informavimo taško (PIT) darbuotojams.

Tyrimo naujumas. E. Dailidienės ir L. Navickienės (2006) nuomone, besimokančioje visuomenėje, kurioje vyksta spartūs ekonominiai, socialiniai ir politiniai pokyčiai, profesinis konsultavimas kiekvieną dieną tampa vis aktualesnis. Darbo rinkos kaitai akivaizdžiai veikiant profesijų statuso raidą, gebėjimas adekvačiai nuspręsti ir pasirinkti perspektyvią, individualius ir visuomenės poreikius atitinkančią profesiją, tampa vis sudėtingesnė problema. Tad tyrimo metu išaiškės su kokiomis problemomis susiduria mokiniai, kokią pagalbą jie gauna iš pedagogų bei profesijos patarėjų profesijos rinkimosi klausimais, tai gali padėti mokykloms suvokti, kurioje srityje reikia tobulinti savo kompetencijas.

Darbo struktūra.

Darbą sudaro santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, įvadas, dvi dalys, diskusija, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, 1 priedas. Darbe pateikiama 18 paveikslų. Darbo apimtis 60 puslapių (be priedų).

1. PROFESINIO ORIENTAVIMO TEORINIS PAGRINDIMAS

1.1. Karjeros sampratos svarba profesinio orientavimo kontekste

Per paskutinius porą dešimtmečių radikalūs pokyčiai įvyko ne tik Lietuvoje, bet ir išsivysčiusiose Vakarų demokratinėse valstybėse. Pasaulis įžengė į naują - poindustrinę, arba postmodernią, visuomenės raidos stadiją. Nepaprastai išaugo mokymuisi skiriamas laikas, vis svarbesnės tampa įvairi laisvalaikio veikla. Pasikeitė ne tik išorinė aplinka, bet ir pats žmogus, jo pasaulėžiūra. Tad kiekvienas šių dienų žmogui karjera suvokiama individualiai. Gan taiklus karjeros apibūdinimas – Karjera – visą žmogaus gyvenimą trunkanti asmens darbo ir mokymosi patirčių seka (Grakauskas, Valickas, Rosinaitė ir kt., 2007). Žodis „karjera“ kilęs iš lotynų kalbos. Lotynų kalbos žodis „carraria“ reiškia žmogaus gyvenimo kelią (Augienė, 2009). Karjera, kaip žmogaus veiklų seka per visą jo gyvenimą yra procesas, sąlygojamas įvairių – ekonominių, socialinių, kultūrinių, psichologinių veiksnių. Kaip teigia Butler (1994) (cit. Stanišauskienė, 2004), sėkminga karjera yra pagrindinė sąlyga asmenybės socialinei adaptacijai, jo ar jos pasitikėjimui savo jėgomis, atsakingumui bei gyvenimo stabilumui, galimybei planuoti savo ir šeimos ateitį. Žmogus yra svarbiausias karjeros kūrėjas, realizuotojas ir vertintojas. Priklausomai nuo karjerą nagrinėjančių specialistų, ar jie šį reiškinį nagrinėja psichologiniu, edukologiniu, ar vadybiniu aspektu, traktuojamas ir karjeros supratimas. R. Kučinskienės (2003) teigimu, karjera yra integrali kokybiškai atliekamų per žmogaus gyvenimą socialiai reikšmingų profesinių ir kitų vaidmenų visuma. Ji yra svarbiausių asmenybės tapatumo, jos savigarbos ir saviraiškos, socialinio statuso ir gyvenimui reikalingų pajamų šaltinių. Profesijos pasirinkimas yra pirmasis didelis žingsnis į savarankišką visuomeninį gyvenimą. Todėl aiškiai žinant, kokia profesija man tinka, galima planuoti karjerą. Kiekvienas žmogus savo asmeninę patirtį ir karjerą traktuoja vis kitaip. Bendrąja prasme karjera – tai profesinio tobulėjimo kelias, nuolatos keliant sau naujus tikslus, iššūkius, naujų teigiamų rezultatų siekimas (Encyklopedia of career development, 2006). Asmens rengimas profesiniam gyvenimui ir tolesnis karjeros projektavimas strategiškai reikšmingas visų amžiaus tarpsnių žmonių socialinei integracijai ir darbo rinkos sistemos funkcionavimui.

Karjeros procesą kaip žmogaus veikos reiškinį mokslininkai nagrinėja kultūrologiniu, sociologiniu, vadybiniu, psichologiniu, edukologiniu aspektu. Šiuo metu nagrinėjant profesijos, karjeros numatymo momentus, negalėtume išsiversti be sukurtų profesijos rinkimosi ir karjeros projektavimo teorijų, kurios siekia atskleisti žmogaus vidinį potencialą, vertybes, interesus. Beveik prieš šimtmetį profesinio orientavimo pradininkas F. Parsons

suformulavo tris pagrindinius sėkmingo profesijos pasirinkimo principus: geras savęs pažinimas, geras pasirenkamos profesijos ypatumų išmanymas, šių žinių tarpusavio derinimas (Augienė, 2009). Nagrinėdamas profesijos pasirinkimo, profesinio kryptingumo problemas, jis nurodė, jog pagrindinis konsultavimo uždavinys yra nustatyti atitikmenį tarp asmenybės ir darbo pasaulio reikalavimų. Tai galima įgyvendinti kompleksiskai tiriant individą ir darbo pasaulį. Todėl labai svarbu, kad mokykla atliktų šias funkcijas. Vienas iš esminių pasirinkimų žmogaus gyvenime yra profesinės karjeros pasirinkimas.

Pagal Vakarų šalyse, kaip rodo edukologinės literatūros (Brown, 2002; Parkman, Noel, 1987; Chapman, 1987; Watts, 1994) analizė, žmogus karjerai rengiasi nuo mažens. Egzistuoja integralios rengimosi karjerai struktūros, vienijančios švietimo institucijas, vyriausybę, profesines sąjungas ir darbdavius (cit. Stanišauskienė, 2004). Tęstiniame rengimosi karjerai procese, kaip leidžia teigti Vakarų šalių patirties analizė rezultatai, ypatingas vaidmuo tenka bendrojo lavinimo mokyklai. Būtent šiame ugdymo etape sprendžiamas sudėtingas ugdytinio rengimo saviugdai, jo galimybių atskleidimo bei dinamiškos visuomenės vaizdo perteikimo uždavinys, įgyjami karjeros kompetenciją laiduojantys gebėjimai, t.y. kuriami socioedukaciniai rengimosi karjerai pagrindai. Psichologinės karjeros teorijų analizė, būtent asmenybės ir profesijos atitikimo teorija koncentruojama į profesijos pasirinkimą, kuris karjeros vystymosi procese užima itin svarbią vietą. Nuo pasirinktos profesijos priklauso ankstyvoji karjeros pakopa, kuri daro didelę įtaką tolesnei karjeros eigai. Nuo profesijos pasirinkimo tinkamumo labai priklauso karjeros galimybės, sėkmė, pasitenkinimas ja ir savo gyvenimu (Kučinskienė, 2003). Nagrinėjant D. Augienės (2009) parengtą studijų knygą, minima, kad pastaruoju metu norint įsitvirtinti darbo rinkoje ir siekti karjeros vien išsilavinimo ir žinių neužtenka. Sėkmingą karjerą vis labiau lemia tam tikros asmeninės savybės, kurios pasireiškia per bendrąsias kompetencijas (tai funkcinis gebėjimas adekvačiai ir kokybiškai atlikti tam tikrą veiklą, turėti jai pakankamai žinių ir įgūdžių). Mokykloje labai svarbu lavinti bendruosius gebėjimus. Bendrieji gebėjimai – tai universalūs gebėjimai, kurie užtikrina sėkmę įvairiose srityse, leidžia žmogui sėkmingai dirbti, mokytis (Pukelis, Garnienė, 2003). Svarbu, kad žmogus turėtų ir socialinių kompetencijų, tai daro didelę įtaką žmogaus asmeniniam gyvenimui ir gerovei, profesinei karjerai.

Vidurinio ugdymo bendrosios programos: bendrųjų kompetencijų ugdymas, patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2011 m. vasario 21 d. įsakymu Nr. v-269, remiasi ankstesnių metų bendrosiose programose sukurtais ugdymo turinio pagrindais, juos plėtoja ir atliepia naujus, pastaraisiais metais švietimui iškilusius iššūkius – sparčią mūsų šalies socialinio ir ekonominio gyvenimo kaitą ir besiplečiančias galimybes įgyvendinti švietimo naujoves. Bendrosios programos apibrėžia vidurinio ugdymo turinį visos šalies švietimo

sistemos lygmeniu. Jos yra vienas iš svarbiausių dokumentų, skirtų šalies švietimo sistemai valdyti. Bendrųjų kompetencijų ugdymas vidurinio ugdymo pakopoje yra svarbiausia dalyku mokymo vidinės ir išorinės integracijos ašis. Šios ugdymo srities programos paskirtis – aprašyti bendrąsias kompetencijas, jų ugdymo tikslus ir vertinimo procesą. Bendrosios kompetencijos yra svarbi sudėtinė visų dalykinių kompetencijų dalis ir, sparčios visuomenės kaitos sąlygomis, yra ypač svarbios asmens brandai ir rengimuisi tolesniam mokymuisi ir sėkmingai profesinei karjerai.

Svarbus objektas šiandieną tampa ir karjeros projektavimas. Karjeros projektavimo fenomenas nagrinėjamas K. Pukelio (2003) darbuose. Karjeros projektavimas – tai nuolatinės žmogaus pastangos išvelgti darbo rinkos kaitos tendencijas ir prognozuojamųjų pokyčių kontekste tirti, planuoti ir įgyvendinti savo profesinės veiklos tobulinimo procesus norint įprasminti savo gyvenimą. Karjeros projektavimo kaip visą gyvenimą trunkančio proceso struktūra susideda iš dviejų pagrindinių procesų: ugdymo karjerai ir karjeros planavimo. Atskirais žmogaus amžiaus tarpsniais karjeros projektavimas turi nevienodą pobūdį ir tikslus. Išskirti lygmenys, kuriais pasireiškia atskiros karjeros projektavimo sudedamosios dalys: ugdymas karjerai vyksta šeimoje darželyje, bendrojo lavinimo mokykloje per profesinį konsultavimą. Jaunystėje karjeros projektavimas sutampa su ugdymo karjerai procesu, kurio tikslas padėti jaunam žmogui pasirinkti jo pašaukimą atitinkančią profesiją, t.y. padėti atsakyti į vieną svarbiausių jo gyvenimo klausimų: kuo būti?, kokį profesinį kelią pasirinkti? (Pukelis, 2003). Ugdymas karjerai bendrojo lavinimo mokyklose kol kas vyksta nesistemiškai, nėra sukurtos šio darbo metodikos. Kai kurios Lietuvos mokyklos bando kurti savitą metodiką, ją taikyti savo ugdymo įstaigose. Bendrojo lavinimo mokyklų mokiniai dažniausiai susimąsto apie būsimą profesiją tik tada, kai renkasi mokymo profilį 10 klasėje, tada pasigendama profesijos konsultantų. Moksleiviams labai dažnai sunku rasti informacijos arba jie nemoka ja naudotis. Jiems sunku priimti sprendimus, todėl pagalba yra būtina (Pukelis, Garnienė, 2004).

Karjeros planavimas - tai sąmoningas procesas, įgalinantis asmenis priimti ir įgyvendinti faktine informacija paremtus realistinius sprendimus dėl savo karjeros pasirinktoje profesijoje ir valdyti pokyčius ateityje. Jis prasideda profesinio rengimo institucijose. Moksleiviai ar studentai mokomi planuoti savo mokymosi ar studijų procesus pasirinktoje specialybėje, atsižvelgiant į siekiamus profesinės karjeros tikslus, padedama įgyti karjeros planavimo žinių, gebėjimų, kurie didintų jų įsidarbinimo galimybes. Ugdymo įstaigose paslaugas gali teikti (Profesinės karjeros planavimo gebėjimų ugdymo d metodika, 2007):

- Klasių vadovai
- Psichologai

- Socialiniai darbuotojai
- Profesijos patarėjai
- Profesijos konsultantai
- Karjeros konsultantai

Karjeros planavimo programos paaugliams ypač turi atkreipti dėmesį į moksleivių talentus, jų stiprybes ir silpnybes, sąmoningą mokymąsi, sprendimų priėmimą, ekonomikos ir profesijų pažinimą, nuostatas į darbą. Paaugliai turi suformuoti realius savivaizdžius, žinoti savo talentus, profesijų teikiamas galimybes, domėtis įvairiomis profesijomis bei suvokti darbų prieinamumą atsižvelgiant į savo profesinius interesus. Karjeros planavimas vyksta darbo rinkos struktūroje arba bedarbiais besirūpinančiose struktūrose per karjeros konsultavimą.

Kiekvieno asmens karjera yra unikali bei atspindi asmeninį pažiūrą į gyvenimą (leidžia išvelgti asmens vertybinę sistemą). Karjeros projektavimą suvokiant kaip visą gyvenimą trunkantį procesą, profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugos pripažįstamos kaip svarbiausias mokymosi visą gyvenimą strategijos elementas. Europos Komisijos mokymosi visą gyvenimą memorandume pabrėžiama, kad profesinio informavimo ir konsultavimo bei karjeros planavimo paslaugų plėtotės uždavinys – užtikrinti, kad kiekvienas asmuo galėtų lengvai gauti kokybišką informaciją bei patarimus, susijusius su mokymosi ir profesinės veiklos galimybėmis per visą gyvenimą. Socialinio, ekonominio, kultūrinio gyvenimo pokyčiai gerokai pakoregavo karjeros sampratą ir paskatino iš naujo įvertinti buvusius ir kurti naujus jos vystymo modelius (Kučinskienė, 2003).

1.2. Profesinio informavimo ir konsultavimo samprata

Žymiausias Lietuvoje mokslininkas nagrinėjęs profesinio informavimo ir konsultavimo svarbą yra laikomas prof. L. Jovaiša. Jo tyrimai buvo pagrindas pradėti mokslškai spręsti profesijos pasirinkimo metodus. L. Jovaiša (suformulavo pagrindinius sąvokų apibrėžimus (darbas, profesija, specialybė, profesinis orientavimas, ir kt.), išaiškino tuometinę profesijų rinkimosi mokyklose padėtį, atkreipė dėmesį į mokinių profesinio tinkamumo problemas ir kt. Pirmoji labai svarbi profesinio informavimo sudedamoji dalis - tai mokinių supažindinimas su įvairiomis darbo sritimis ir profesijomis. Šio didelio ir sudėtingo darbo uždavinys yra plėsti mokinių akiratį, supažindinant juos su pagrindinėmis darbo sritimis ir svarbiausiomis profesijomis, o taip pat smulkiai supažindinant su tomis profesijomis, kurios domina mokinius (Jovaiša, 2009). *Profesinis informavimas – vienas iš svarbiausių profesinio orientavimo struktūrinių elementų, nuo jo sėkmės labai priklauso mokinių parengimas sąmoningai rinktis*

profesiją (Bartninkienė, Paurienė, 1989).

Profesinis informavimas yra tęstinis procesas, kintantis priklausomai nuo profesijos rinkimosi situacijos. L. Jovaiša (1978) skiria tris pagrindinius profesijos rinkimosi etapus: *pirmasis susidūrimas su profesija bendrojo lavinimo mokykloje*, kai yra pasirenkami mokomieji dalykai ir mokyklos tipas; *perėjimas į pirminio profesinio rengimo etapą*, kai yra renkama specialybė ir specializacija, profesinio rengimo įstaigos tipas, mokymo programa ir pan.; *pirmosios darbo vietos pasirinkimas*. Pagal L. Jovaišą (1978), pirmajame profesijos rinkimosi etape (bendrojo lavinimo mokykloje), įvyksta pirmasis kontaktas su profesija, kai yra pasirenkami mokomieji dalykai ir mokyklos tipas. Šio etapo profesinio informavimo uždaviniai ir turinys yra toks: mokinys ir jo tėvai informuojami apie bendrojo lavinimo mokomųjų dalykų ir mokyklos tipų pasirinkimo galimybes, geriausiai atitinkančias mokinių polinkius ir sugebėjimus. Mokinių polinkių tam tikrai profesinei veiklai nustatymas yra itin svarbus profesinio informavimo šaltinis ir efektyvumo veiksnys šiame etape. Kaip A. Augienė (2009) teigia, kad vienas svarbiausių ugdymo uždavinių – parengti jaunimą racionaliam profesijos pasirinkimo sprendimui.

Tad profesinio informavimo paskirtis – suteikti augančiai kartai informaciją apie profesijų pasaulį, padaryti ją prieinamą, sudarant sąlygas tinkamus ir racionalius karjeros ir tolimesnio gyvenimo kokybės sprendimus. Vadovaujantis mokinių polinkių tam tikrai veiklai nustatymo rezultatais yra vykdomas mokymo profiliavimas, kuris leidžia mokiniui dar labiau priartėti prie dalykų, susijusių su tam tikra profesine veikla arba veiklos sektoriais. Profesinio informavimo tikslas šiame etape yra padėti mokiniui pajusti profesinės veiklos esmę, sudominti jį tam tikra profesine veikla, padėti mokiniui sukurti patrauklų ir realistinį veiklos įvaizdį, skatinantį siekti tos profesinės veiklos. Kalbant apie profesijos pasirinkimo klausimus ir profesinį informavimą, svarbu apžvelgti kaip suprantame ir profesinio ugdymo sampratą. Svarbiausias ugdymo tikslas – asmenybės pokyčiai – jos tobulėjimas pažinimo, vertybinių orientacijų raidos, prasmingo gyvenimo ieškojimo prasme (Adamonienė, Daukilas, Krikščiūnas ir kt., 2001). Šių autorių teigimu profesinį ugdymą apibūdina kaip sudėtinę asmenybės ir visuomenės ugdymo dalį. Kiekvienas asmuo, norėdamas tapti visaverčiu visuomenės nariu, perima geriausią jos patirtį, nuolat mokosi, formuoja žinias, po truputį keičia savo vertybių sistemą, tampa kompetentingu savitai išreiškdamas save darbe. Pedagoginis ugdymas grindžiamas bendravimu, mokiniui sąveikaujant su profesijos pedagogais, darbdaviais, kitais profesinio rengimo sistemos socialiniais partneriais. Profesinis pasirinkimas svarbus tuo, kad tai nulems tolesnę mokinio darbinę veiklą, kuri aišku turi atitikti visus žmogaus poreikius ir interesus. Dirbant išryškėja žmogaus intelektas, kūrybingumas, talentas. Darbas realizuoja žmogaus kūrybinius sugebėjimus,

išmones, planus, aprūpina jį patogumais, turtais, mokslo, technikos laimėjimais (Jovaiša, 1999). Tad kalbant apie profesinį informavimą, profesijos rinkimosi klausimus, svarbu nepamiršti, kad būtent žmogus galvodamas apie profesiją, turi galvoti, kad tai nuolatinis ir daug pastangų reikalaujantis darbas.

Diferencijuotas profesinis orientavimas – tai diagnostinis, ir auklėjamasis procesas, kurio tikslas – ugdyti mokinių profesinį kryptingumą, gebėjimą sąmoningai rinktis profesiją pagal galimybes, interesus ir kitas profesijos požiūriu svarbias asmenybės savybes. Diferencijuotas profesinis orientavimas apima ir mokinių konsultavimą, ir pagalbą jiems adaptuojantis profesinio rengimo mokykloje, įgalina, atsižvelgti į psichologines individo savybes, sistemingai formuoti nuostatą į sąmoningo, adekvataus profesijos pasirinkimo būtinumą. Sąmoningą profesijos pasirinkimą lemia daugelis veiksnių, tačiau vieni iš svarbiausių, kaip mano D. Beresnevičienė (1990), yra trys: 1) profesijos pažinimas, 2) savęs pažinimas, 3) santykio tarp profesijos reikalavimų ir savo išgalių adekvatus įvertinimas. Profesinio informavimo B metodikoje (2008) išskiriami tokie profesinio informavimo metodai:

- Stebėjimas
- Praktinė veikla;
- Vaizdinių priemonių demonstravimas;
- Verbaliniai (žodiniai metodai);
- IKT (informacinės kompiuterinės technologijos) ir kt.

R. Laužackas knygoje „Profesinio ugdymo turinio reforma: didaktiniai bruožai“ profesinį informavimą apibrėžia kaip „informacines ir kitokias priemones, leidžiančias žmonėms susipažinti su profesijomis, jų reikalavimais, ypatumais, pasirengimo joms formomis ir galimybėmis“ (Laužackas, 1997, p. 75). Vadinasi, profesinis informavimas - tai veikla, kuri apima žinių apie švietimo sistemą, specialybių ir profesijų turinį, ypatumus ir reikalavimus, kvalifikacijas, kvalifikacijos įgijimo, tobulinimo ir persikvalifikavimo galimybes ir tvarką, darbo rinką ir karjeros galimybes teikimą. Tad pirmiausia profesinis informavimas turi būti prieinamas visiems, siekiant užtikrinti profesinio informavimo ir karjeros planavimo įgūdžių ugdymo paslaugų prieinamumą bei kokybę, todėl profesinio informavimo įgūdžius reikia ugdyti pagrindinėse ir vidurinėse bendrojo lavinimo mokyklose. Apibendrinant žinomų mokslininkų L. Jovaišos ir R. Laužacko mintis, galima teigti, kad profesinio orientavimo esmė suprantama dvejopai: pirma, kaip planingo darbo sistema, rengianti jaunuolius sąmoningai bei motyvuotai pasirinkti profesiją, antra, kaip pagalba asmenybei panaudoti individualius ypatumus.

L. Jovaiša (1998) apibūdina vieną iš profesinio orientavimo elementų – *profesinį konsultavimą*, kaip pagalbą visapusiškai ir darniai profesinei jauno ir suaugusio žmogaus asmenybės raidai (plačiąja prasme), ir patarimus dėl profesijos pasirinkimo bei asmenybės tinkamumo pasirinktai profesijai (siaurąja prasme). E. Dailidienės ir L. Navickienės (2006) nuomone *profesinio konsultavimo* tikslas – teikti žmonėms kokybišką informaciją ir konsultacijas apie mokymąsi ir įsidarbinimą atsižvelgiant į darbo rinkos ir profesinio mokymosi galimybes. K. Pukelis ir A. Pundzienė (2002) išskiria skirtingą nuo profesinio konsultavimo reiškinį – *karjeros konsultavimą*, kurį apibūdina kaip specialiai organizuotą veiklą, orientuotą į nuolatinį sprendimų priėmimą pasirinktoje profesijoje, siekiant išlikti darbo rinkoje ir tuo užsitikrinti asmeninės ir visuomeninės gerovės augimą. Bendrojo lavinimo mokyklose moksleivių profesinis konsultavimas turi daugiau informavimo ir orientavimo požymių. Moksleiviams labai dažnai sunku rasti informacijos apie pasirenkamą profesiją bei kur studijuoti. Jaunuoliams sunku priimti sprendimus, todėl konsultavimo pagalba labai reikalinga. Profesinės karjeros planavimo požiūriu sudėtinga kalbėti apie konkrečius tolimus šios pagalbos tikslus. Tačiau esama galimybių įvertinimas, mokymas išvelgti savo ir aplinkos privalumus bei trūkumus, tikslų ir prioritetų planavimas yra rimta pagalba renkantis profesiją, ypač tais atvejais, kai moksleivis renkasi mokymosi profilį bendrojo lavinimo mokykloje (Jovaiša, Orenienė, 2003).

Bendrojo lavinimo vidurinės mokyklos moksleivių profesinis konsultavimas apima (Damkauskienė, 2009):

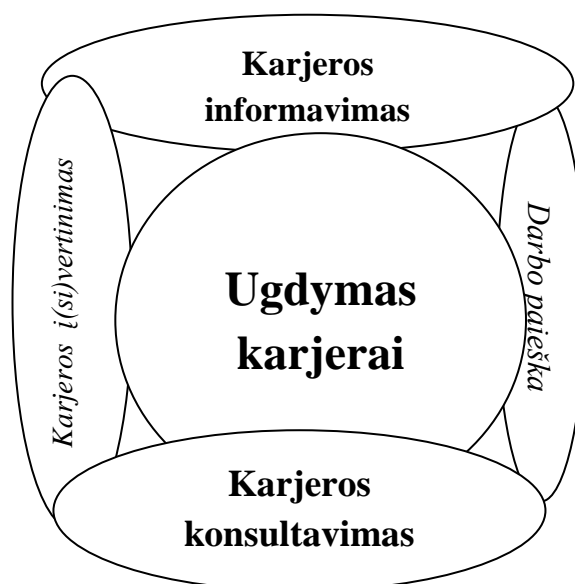
- profesinį informavimą šiuolaikinės darbo rinkos klausimais;
- profesinį informavimą profesinio mokymosi galimybių klausimais;
- profesinio apsisprendimo diagnostiką;
- individualų karjeros projektavimą;
- individualų profesinį psichologinį konsultavimą
- pasitikėjimo savimi stiprinimo, streso įveikimo ir kt. klausimais.

Profesinio konsultavimo sampratą R. Laužacko požiūriu, labiau tinka vartoti profesijos rinkimosi klausimams aptarti. Jis profesinį konsultavimą apibūdina kaip „specialiai organizuotą veiklą, padedančią asmenims išsirinkti profesiją atsižvelgiant į jų individualias savybes, darbo rinkos ir profesinio mokymosi galimybes. Profesinis konsultavimas remiasi darbo rinkos, profesijų tyrimų rezultatais bei profesinės psichologijos metodais” (Laužackas, 1997, p. 75). Profesinį konsultavimą atlieka: profesionalūs profesijos konsultantai (darbo rinkos mokymo

tarnybų, darbo biržų, įdarbinimo biurų konsultantai, turintys aukštąjį pedagoginį arba psichologinį išsilavinimą), mokymo įstaigų pedagogai, socialiniai pedagogai, mokyklų psichologai, profesinio informavimo taškų patarėjai. Profesinio konsultavimo tikslas nurodo, kad kiekvienas individas privalo gauti kokybišką informaciją ir patarimus. Profesinis konsultavimas ir tikslingas karjeros planavimas bendrojo lavinimo mokykloje yra būtinas, nes jaunimas dėl savo menkos socialinės patirties, o taip pat ir vertybių sistemos, negali objektyviai įvertinti savo galimybių profesijos rinkimosi klausimais. Profesinis konsultavimas turi padėti priimti teisingą profesinį sprendimą ir įtakoti tolesnę profesinę karjerą. Profesinio konsultavimo uždaviniais siekiama teikti individualias ir grupines profesinio tinkamumo konsultacijas, analizuoti ir įvertinti individualias galimybes įgyti kvalifikaciją, padėti priimti motyvuotą sprendimą dėl asmens tinkamumo atitinkamai profesijos sričiai; taip pat konsultuoti įsidarbinimo ir kitais darbo rinkos klausimais, teikti informaciją apie profesijas bei specialybes, kvalifikacijas, kvalifikacijos įgijimo, tobulinimo ir persikvalifikavimo galimybes. Svarbiausias profesinio konsultavimo uždavinys bendrojo lavinimo mokykloje yra padėti mokiniams priimti sprendimą renkantis profesiją. Yra žinoma, kad mažiausias galimybes įsidarbinti turi jaunuoliai, neįgiję profesijos. Profesinio pasirengimo stoka bei nepakankamas išsilavinimas yra pagrindinė jaunimo nedarbo priežastis. Tad labai svarbus tampa profesinis mokymas. Tai kryptingas ir metodiškas profesijos pedagogo vadovavimas mokinio mokymuisi bei išmokimui, siekiant įgyti tam tikros profesijos teorinių bei praktinių žinių, mokėjimų ir įgūdžių. Bendrojo ugdymo ir žmogaus rengimosi karjerai procesai vyksta tuo pačiu metu ir toje pačioje vietoje – bendrojo lavinimo mokykloje. Rengimasis karjerai bendrojo lavinimo mokykloje galėtų būti suprantamas įvairiai: kaip autonomiškas formalus ugdymo procesas, kaip tam tikras kursas, leidžiantis pasirengti karjerai, t.y. įgyti karjeros kompetenciją lemiančius gebėjimus arba kaip integrali edukacinio proceso bendrojo lavinimo mokykloje dalis (Stanišauskienė, 2004). Pasak V. Stanišauskienės (2006), bendrojo lavinimo mokykloje dirbantiems pedagogams tenka sudėtingas moksleivių ugdymo karjerai uždavinys, nes būtent šiame lavinimosi etape įgyjami gebėjimai, lemiantys individo ateitį. Klasės vadovas, profesijos patarėjas bei socialinis pedagogas šiuo požiūriu yra pagrindinis moksleivio patarėjas, geriausias pagalbininkas.

Beveik prieš šimtmetį profesinio orientavimo pradininkas F. Personas suformulavo tris pagrindinius sėkmingo profesijos pasirinkimo principus: geras savęs pažinimas, profesijų pasaulio išmanymas, šių žinių tarpusavio derinimas. Nagrinėdamas profesijos pasirinkimo, profesinio kryptingumo problemas jis nurodė, jog pagrindinis konsultavimo uždavinys yra nustatyti atitikmenį tarp asmenybės ir darbo pasaulio reikalavimų. Tai galima įgyvendinti, kompleksiskai tiriant individą ir darbo pasaulį (Damkauskienė, 2009).

Be aptartų profesinio orientavimo sudedamųjų dalių šiuo metu dažnai yra taikomas ir ugdymo karjerai modelis, tai - mokiniams skirtos karjeros paslaugų sistemos turinio ir funkcionavimo principų aprašymas. Pagrindinis karjeros paslaugų sistemos tikslas – ugdyti mokinių kompetencijas, kurios leistų sėkmingai (vertinant iš asmeninės ir visuomenės perspektyvos) plėtoti savo karjerą. Šis tikslas nukreiptas į ilgalaikį poveikį (rezultatus), jam įgyvendinti nukreiptas pagrindinis karjeros paslaugų sistemos dėmesys ir ištekliai. Tad mokiniams teikiamas karjeros paslaugas sudaro ugdymo karjerai (prioritetinė paslauga), karjeros konsultavimo ir karjeros informavimo (kartu su profesiniu ve) paslaugos ir karjeros į(si)vertinimui ir darbo paieškai skirtos priemonės, kurios yra nuolatinis ir nenutrūkstamas procesas mokinio atžvilgiu. Visos karjeros paslaugos ir priemonės yra glaudžiai tarpusavyje susijusios (1 pav.)

1 pav. Karjeros paslaugų ir priemonių sąsajos.

Ugdymo karjerai uždaviniai bendrojo ugdymo mokykloje (Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelis, 2012):

- skatinti mokinius pažinti savo asmenybės savybes, interesus, gabumus, įgūdžius ir jų sąsajas su karjera;
- plėtoti darbo galimybių, darbo pasaulio ir profesijų įvairovės ir kaitos supratimą;
- ugdyti pozityvią nuostatą mokymosi ir darbo (karjeros) atžvilgiu;
- skatinti gebėjimus sieti savo mokymosi rezultatus, kompetencijas, gabumus ir interesus su karjeros pasirinkimais;

- išugdyti gebėjimus kelti gyvenimo ir karjeros tikslus ir priimti karjeros sprendimus.

Asmens rengimas profesiniam gyvenimui ir tolesnis karjeros projektavimas strategiškai reikšmingas visų amžiaus tarpsnių žmonių socialinei integracijai ir darbo rinkos sistemos funkcionavimui. Pasak L. Jovaišos (2009) nuolat vyksta spartus specialybių, profesijų, darboviečių, kvalifikacijų kitimas. Taigi rinktis tenka visą gyvenimą, jam (individui) pagalbos reikia taip pat per visą gyvenimą. Profesinis orientavimas nuolat besimokančioje visuomenėje, ypač tokioje, kurioje vyksta spartūs ekonominiai, socialiniai ir politiniai pokyčiai, tampa vis aktualesniu praktiniu ir teoriniu požiūriu. Gebėjimas adekvačiai apsispręsti informacinėje visuomenėje tampa itin sudėtinga pedagogine problema, ypač aktualia dėl to, kad profilinių gimnazijų moksleiviams tenka vis anksčiau ir pagrįstai apsispręsti, kokį profilį ir kokias studijų kryptis pasirinkti. V. Indrašienė, L. Grinytė (2007) teigia, kad veiksmingai teikiamos profesinio orientavimo paslaugos yra svarbios švietimo sistemai, darbo rinkai bei jų tarpusavio sąveikai, nes padeda geriau panaudoti žmonių išteklius ir užtikrinti, kad jų turimi gebėjimai ir interesai sutaptų su esamomis mokymosi ir užimtumo galimybėmis. Profesinis orientavimas vis labiau siejamas su ekonomine ir socialine politika, mokymosi visą gyvenimą strateginėmis kryptimis, numatomos profesinio orientavimo paslaugų veiksmingumo didinimo gairės.

1.3. Pagrindiniai Lietuvos valstybiniai dokumentai, skirti profesiniam orientavimui

Atsižvelgiant į Europos karjeros konsultavimo vystymosi tendencijas, Lietuvoje parengta nemažai teisės aktų ir politinių dokumentų, skirtų profesinio ir karjeros konsultavimo paslaugų plėtrai. Lietuvoje profesinis orientavimas patenka į dviejų ministerijų – Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos – reguliavimo sritį. Profesinio orientavimo veiklą reglamentuoja šie pagrindiniai teisės aktai: Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (2003), Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymas (2007) bei Profesinio orientavimo vykdymo tvarkos aprašas (2012).

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (2003), pagrindinis dokumentas apimantis švietimo tikslus, švietimo sistemos principus, švietimo sistemos sandaros, švietimo veiklos, švietimo santykių pagrindus, valstybės įsipareigojimus švietimo srityje. Švietimas – tai veikla, kuria siekiama suteikti asmeniui visaverčio savarankiško gyvenimo pagrindus ir padėti jam nuolat tobulinti savo gebėjimus. Pagrindiniai švietimo tikslai:

- 1) išugdyti kiekvienam jaunuoliui vertybines orientacijas, savarankiškumą, atsakingumą;
- 2) nustatyti jaunuolio kūrybinius gebėjimus ir pagal tai padėti jam įgyti profesinę kvalifikaciją ir kompetenciją;
- 3) stiprinti visuomenės galias užtikrinant darnią krašto ūkio, aplinkos ir žmoniškųjų išteklių plėtrą;
- 4) perteikti asmeniui tautinės ir etninės kultūros pagrindus, Europos ir pasaulio humanistinės kultūros tradicijas ir vertybes, garantuoti tautos tęstinumą, jos tapatybės išsaugojimą, nuolatinį jos vertybių kūrimą;
- 5) sudaryti sąlygas asmeniui įgyti demokratijos tradicijas įkūnijančius pilietinės bei politinės kultūros pagrindus, išplėtoti gebėjimus ir patirtį, būtiną asmeniui, kaip kompetentingam Lietuvos piliečiui, europinės ir pasaulinės bendrijos, daugiakultūrinės visuomenės nariui (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 2003).

Profesinio mokymo įstatymas (2007) apima profesinio mokymo sistemos sandarą bei kvalifikacijų sudarymą, jų tvarkymą ir suteikimą, taip pat šis įstatymas apima profesinio mokymo organizavimą ir jo valdymą bei profesinio mokymo finansavimą. Profesinio mokymo sistema turi savo tikslus, kuriais siekia padėti asmeniui įgyti kvalifikaciją ir kompetencijas, atitinkančias šiuolaikinį mokslo, technologijos, ekonomikos ir kultūros lygį, sudaryti sąlygas įvairių poreikių ir gebėjimų asmenims mokytis visą gyvenimą, tobulinti ir keisti kvalifikacijas, be abejo užtikrinti profesinio mokymo prieinamumą ir kokybę, užtikrinti profesinio orientavimo sistemos veiksmingą funkcionavimą. Lietuvos profesinio mokymo sistemą sudaro: pirminis profesinis mokymas; tęstinis profesinis mokymas ir profesinis orientavimas. Toliau šiame dokumente kiekviena sistemos dalis yra išsamiau išdėstyta.

Profesinio orientavimo strategijos įgyvendinimo plane 2004 m. patvirtinto Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymo Nr. ISAK-415/A1-71 iškeliamos prioritetingos sritys ir tikslai, kuriais siekiama sukurti profesinio orientavimo teisinę bazę, tobulinti profesinio orientavimo metodiką, plėtoti profesinio orientavimo personalo rengimo sistemą bei tobulinti profesinio orientavimo planavimo, koordinavimo sistemą bei infrastruktūrą.

Valstybės ir visuomenės pastangomis per 2003–2012 metus įgyvendinami šie pagrindiniai švietimo plėtotos siekiai:

- 1) sukuriama veiksminga ir darni, atsakingu valdymu, tikslingu finansavimu ir racionalių išteklių naudojimu pagrįsta švietimo sistema;
- 2) išplėtojama tęstinė, mokymąsi visą gyvenimą laiduojanti ir prieinama, socialiai teisinga švietimo sistema;

3) užtikrinama švietimo kokybė, atitinkanti atviroje pilietinėje visuomenėje ir rinkos ūkyje gyvenančio asmens, visuotinius dabarties pasaulio visuomenės poreikius.

Profesinio orientavimo vykdymo tvarkos aprašas, patvirtintas 2012 m. liepos 4 d. dokumentas, kuris nustato profesinio orientavimo vykdymo bendrojo ugdymo mokykloje, profesinio mokymo įstaigose ir kitose švietimo įstaigose (išskyrus aukštąsias mokyklas) profesinio orientavimo centruose, darbo biržose ir kitose institucijose tvarką. Šio dokumento tikslas – padėti asmenims sąmoningai pasirinkti tinkamas švietimo ir užimtumo galimybes, sudaryti sąlygas įgyti karjeros kompetencijų bei visą gyvenimą aktyviai kurti savo karjerą. Profesinis orientavimas vykdomas teikiant ugdymo karjerai, profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugas. Profesinis orientavimas vykdomas pagal tam tikras nuostatas, kurios užtikrina kiekvienam besimokančiajam informacijos gavimą bei įvairių institucijų pagalbą.

Lietuvos Respublikos Seimo patvirtintame *Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatų įgyvendinimo programos priemonių plane* patvirtinto Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. liepos 4 d. nutarimu Nr. IX-1700 minima profesinio informavimo ir konsultavimo sistema ir Atvira informavimo, konsultavimo ir orientavimo sistema (AIKOS). Svarbu pažymėti, kad pastaroji sistema pagal savo pobūdį yra priskiriama kompiuterizuotų informacinių sistemų tipui (t.y. sukurta interneto svetainė www.aikos.smm.lt).

Taip pat svarbus yra *Profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų teikimo reikalavimų aprašas* (2005 m.), kuris nustato profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų teikimo reikalavimus, atsakingas įstaigas ir jų funkcijas, veiklos koordinavimą. Tikslas – padėti asmenims pasirinkti savo kelią švietimo, mokymo bei užimtumo srityse ir aktyviai kurti savo profesinę karjerą. Šios paslaugos skiriamos tiems, kurie dar nėra pradėję profesinės karjeros, dirbantiesiems, bedarbiams ir darbdaviams.

Profesinio informavimo paslaugų teikimui nustatomi tokie reikalavimai:

1. Bendrojo lavinimo mokyklų mokytojai:

- 1–4 klasių mokiniams teikia pažintinę informaciją apie darbą ir profesijų pasaulį;
- 5–8 klasių mokiniams teikia pažintinę informaciją apie darbo rinką, profesijas, specialybes, mokymosi profilius, tolesnio mokymosi galimybes. Supažindina su profesinio informavimo šaltiniais, pataria, kur rasti profesinio informavimo ir konsultavimo institucijas;
- 9–12 klasių mokiniams teikia pažintinę informaciją apie darbo rinką, profesijas, specialybes, mokymosi profilius, mokymo ir studijų sistemą,

priėmimo sąlygas ir kt. Supažindina su profesinio informavimo šaltiniais, pataria, kur rasti profesinio informavimo ir konsultavimo institucijas;

2. Bendrojo lavinimo mokyklų klasių auklėtojai:

- 8–9 klasių mokinių tėvams teikia pažintinę informaciją apie mokymosi profilius, specialybes, mokymo ir studijų sistemą. Supažindina su profesinio informavimo vietos teikiamomis galimybėmis, profesinio informavimo ir konsultavimo šaltiniais ir institucijomis;
- 10–12 klasių mokinių tėvams teikia pažintinę informaciją apie mokymosi profilius, specialybes, mokymo ir studijų sistemą, priėmimo sąlygas, darbo rinką, profesijas ir kt. Supažindina su profesinio informavimo vietos teikiamomis galimybėmis, profesinio informavimo ir konsultavimo šaltiniais ir institucijomis;

Taip pat tokie reikalavimai yra numatomi profesijos mokytojams, profesinio informavimo konsultantams profesinio informavimo vietose.

Svarbus dokumentas profesinio informavimo srityje yra *Profesijos informavimo standartas*, patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2007 m. kovo 13 d. įsakymu Nr. ISAK – 362. Tai pagrindinis dokumentas, reglamentuojantis teikiamas profesinio informavimo paslaugas ir jų turinį, apibrėžiantis pagrindinius principus bei keliamus kvalifikacinius ir etinius reikalavimus profesinio informavimo konsultantams.

Profesinį informavimą vykdo šie specialistai:

- profesinio informavimo konsultantai;
- profesijos patarėjai;
- socialiniai pedagogai;
- mokyklų psichologai;
- profesijos konsultantai;
- profesijos mokytojai;
- bendrojo lavinimo mokyklų mokytojai ir klasių auklėtojai.

Nacionalinė profesinio orientavimo švietimo sistemoje programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2007 m. gruodžio 3 d. įsakymu Nr. ISAK-2332 programos paskirtis yra suplanuoti ir padėti racionaliai įsisavinti 2007–2013 m. programavimo periodo Europos Sąjungos struktūrinių fondų ir bendrojo finansavimo lėšas, skiriamas profesiniam orientavimui. Programa parengta atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos įstatymus, nacionalines ir Europos Sąjungos reikšmės strategijas, programas, kitus teisės aktus. Profesinio

orientavimo sistemos plėtotė turi būti nukreipta į vientiso, nuoseklaus, veiksmingo profesinio orientavimo sistemos modelio diegimą, kuris efektyviai įgyvendintų Lietuvos ir Europos Sąjungos profesinio orientavimo sritį reglamentuojančius strateginius dokumentus. Todėl labai svarbi Programos kryptis – profesinio orientavimo sistemos valdymo, infrastruktūros, turinio ir personalo tobulinimas.

Teisės aktų naudojimo metodinės rekomendacijos, patvirtintos Lietuvos mokinių informavimo ir techninės kūrybos centro direktoriaus 2009 m. birželio 23 d. įsakymu Nr. R 1-227, apibrėžia teisės aktuose reglamentuojamas profesinio informavimo taškų veiklos sritis, teisės aktų paiešką ir informacijos apie teisės aktus sklaidą Lietuvos mokinių informavimo ir techninės kūrybos centro Karjeros planavimo skyriaus interneto svetainėje. Šios metodinės rekomendacijos skirtos profesijos patarėjams, dirbantiems profesinio informavimo taškuose, ir savivaldybių profesinio informavimo taškų veiklos koordinatoriams.

Profesinio informavimo informacijos sklaidos metodinės rekomendacijos patvirtintos Lietuvos mokinių informavimo ir techninės kūrybos centro direktoriaus 2009 m. birželio 23 d. įsakymu Nr. 1-227, apibrėžia profesinės informacijos sklaidos tikslą, uždavinius, nuostatas, profesinės informacijos turinį, sklaidos šaltinius, profesinės informacijos rinkimo ir sklaidos būdus, sklaidos planavimą ir vykdymą. Profesinės informacijos sklaidos tikslas – užtikrinti, kad mokyklos ir kitos profesinio informavimo, konsultavimo ir ugdymo karjerai paslaugas teikiančios institucijos laiku gautų ir teiktų objektyvią, patikimą, naujausią informaciją, atitinkančią tikslinių grupių poreikius ir prioritetus.

Profesinio orientavimo taškų bendrieji nuostatai, patvirtinti Lietuvos mokinių informavimo ir techninės kūrybos centro direktoriaus 2008 m. birželio 13 d. įsakymu Nr. R1-239 numato Profesinio informavimo taško (PIT) apibrėžimą. Tai vieta, kurioje teikiamos profesinio informavimo paslaugos, turinti laisvą prieigą prie interneto, priėjimą prie šalies švietimo ir darbo rinkos duomenų bazių, sukauptą informaciją elektroninėse laikmenose (kompaktai, diskeliai, vaizdajuostės) ir spaudiniuose. Šiose nuostatose yra numatyti profesinio informavimo (PIT) tikslai ir uždaviniai. PIT veiklos tikslas – teikti kokybiškas profesinio informavimo paslaugas asmenims pagal individualius ar visuomeninius poreikius, neišskiriant asmens amžiaus, lyties, tautybės, gyvenamosios vietos bei socialinės padėties.

Profesinio informavimo mokymo programa, patvirtinta Lietuvos mokinių informavimo ir techninės kūrybos centro direktoriaus 2008 m. sausio 31 d. įsakymu R1-29, Programa skirta parengti pedagogų tobulinimo centrų (PTC) dėstytojus, kurie supažindins mokytojus ir profesijos mokytojus su nacionaline profesinio informavimo sistema bei jos galimybėmis, o profesinio informavimo konsultantus (profesijos patarėjus) išmokys teikti kokybiškas profesinio

informavimo paslaugas. Mokytojai, profesijos mokytojai ir profesinio informavimo konsultantai (profesijos patarėjai) profesinio informavimo paslaugas teiks bendrojo lavinimo mokyklose, profesinėse mokyklose, profesinio informavimo taškuose, kolegijose bei universitetuose. Taip pat šiems tikslams buvo sukurtos ir patvirtintos Lietuvos mokinių informavimo ir techninės kūrybos centro direktoriaus 2008 m. sausio 31 d. įsakymu R1-29. profesinio informavimo metodikos, kurios suteiks mokytojams ir profesijos mokytojams žinių ir įgūdžių, padedančių supažindinti mokinius su profesinės karjeros planavimo gebėjimų ugdymo pagrindais. Remdamiesi šia metodika, mokytojai ir profesijos mokytojai išsamiau suvoks profesinės karjeros planavimo gebėjimų ugdymo sampratą, paskirtį ir tikslus.

Profesinis orientavimas tampa svarbiu veiksniumi, kokybiškai keičiančiu visų švietimo grandžių – bendrojo ugdymo, profesinio mokymo ir aukštojo mokslo tarpusavio sąveiką. Profesinio orientavimo paslaugos Lietuvoje plėtojamos įgyvendinant Profesinio orientavimo strategiją ir jos įgyvendinimo planą.

1.4. Profesinio informavimo ir konsultavimo sistema

Profesinio informavimo ir konsultavimo veiklą šalyje koordinuoja *Profesinio orientavimo taryba*, kurią sudaro švietimo ir mokslo ministras bei socialinės apsaugos ir darbo ministras. Taryba yra patariamoji institucija, kuri užtikrina visų visuomenės grupių atstovų dalyvavimą profesinio informavimo srityje. Tarybos paskirtis – koordinuoti profesinio orientavimo veiklą šalyje, aprobuoti profesinio orientavimo finansavimo programas, užtikrinti visų visuomenės grupių atstovų dalyvavimą profesinio orientavimo plėtroje bei skatinti šios srities inovacijas.

Už profesinį informavimą atsako ir jį vykdo šios institucijos (Profesinio informavimo B metodika):

1. Švietimo ir mokslo ministerija koordinuoja Profesinio orientavimo strategijos įgyvendinimą, atviros informavimo, konsultavimo, orientavimo sistemos (AIKOS) (www.aikos.smm.lt) kūrimą ir plėtotę, profesinio informavimo taškų (PIT) aprūpinimą programine ir technine įranga, tvirtina ugdymo karjeros planavimui programos gaires, aprobuoja ir prižiūri Respublikinių moksleivių techninės kūrybos rūmų profesinio informavimo veiklą.

2. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija koordinuoja profesinio informavimo veiklą Lietuvos darbo biržoje ir Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyboje bei jų teritoriniuose padaliniuose.

3. Lietuvos mokinių informavimo ir techninės kūrybos centras. Centro veiklos rūšis – švietimo tarnybų veiklos reguliavimas. Rengia metinius ir perspektyvinius profesinio informavimo planus, kuriuose numatomos profesinio informavimo priemonės, jų įgyvendinimo terminai bei finansavimo būdai. Organizuoja profesinio informavimo taškų personalo mokymą, aprūpina bendrojo lavinimo ir profesines mokyklas, profesinio informavimo taškus profesiniam informavimui skirtais leidiniais ir metodinėmis priemonėmis, paskirsto ir pristato gautus iš Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnybos profesiniam informavimui skirtus leidinius ir priemones bendrojo lavinimo ir profesinėms mokykloms, profesinio informavimo taškams bei kitoms Švietimo ir mokslo ministerijos reguliavimo sričiai priskirtoms institucijoms.

4. Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba aprūpina teritorines darbo rinkos mokymo ir konsultavimo tarnybas, Lietuvos darbo biržą, Centrą, profesinio orientavimo centrus profesiniam konsultavimui skirtais leidiniais, profesinio konsultavimo metodinėmis priemonėmis bei profesijos konsultantų mokymo ir kitomis programomis.

5. Miestų ir rajonų savivaldybių administracijos koordinuoja profesinio informavimo veiklą savivaldybės teritorijoje, planuoja profesinio informavimo taškų steigimą ir veiklas, vykdo profesinio informavimo taškų veiklos priežiūrą, bendradarbiauja su profesinio orientavimo centrais ir kitomis profesinio konsultavimo veiklas vykdančiomis institucijomis.

6. Lietuvos darbo birža aprūpina teritorines darbo biržas profesinio orientavimo, darbo, jaunimo, informacijų ir konsultacijų centrus profesiniam informavimui skirtais leidiniais ir priemonėmis, gautomis iš Tarnybos. Aprūpina Tarnybą ir Centrą profesiniam informavimui skirtais leidiniais ir priemonėmis, sukurtomis Biržos reguliavimo sričiai priskirtose įstaigose. Rengia profesinio konsultavimo planą, kuriame numatomos profesinio informavimo ir konsultavimo veikos priemonės, jų įgyvendinimo terminai bei finansavimas;

7. Švietimo informacinių technologijų centras aprūpina profesinio informavimo taškus programine įranga, tvarko AIKOS interneto svetainę ir atsako už jos veikimą.

8. Profesinio informavimo taškai (jų šiuo metu Lietuvoje yra 61) kaupia, saugo ir tvarko profesiniam informavimui reikalingą informaciją, teikia profesinio informavimo paslaugas bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams ir visiems profesinio informavimo taškui priskirtoje teritorijoje gyvenantiems asmenims, rūpinasi, kad priskirtų mokyklų mokiniai gautų informaciją apie profesinio konsultavimo paslaugas artimiausiame profesinio orientavimo centre.

9. Profesinio orientavimo centrai (toliau – POC) kaupia, saugo ir tvarko profesiniam informavimui reikalingą informaciją. POC dirbantys profesijos konsultantai teikia profesinio informavimo paslaugas visiems asmenims, jeigu tokių paslaugų jų gyvenamoje teritorijoje neteikia profesinio informavimo taškai.

10. Bendrojo lavinimo, profesinės ir aukštosios mokyklos planuoja mokyklos profesinio informavimo veiklą, pagal švietimo ir mokslo ministro patvirtintas ugdymo karjeros programos gaires rengia ugdymo karjeros planavimui programas ir jas integruoja į ugdymo turinį, užtikrina prieigą prie AIKOS interneto svetainės. Jeigu bendrojo lavinimo mokykloje įsteigtas profesinio informavimo taškas, tai mokykla užtikrina šio profesinio informavimo taško veiklą ir profesinio informavimo paslaugų teikimo kokybę bei siekia šio profesinio informavimo taško akreditavimo.

11. Kitos valstybinės ir privačios profesinio informavimo veiklą vykdančios institucijos atsako už profesinio informavimo paslaugų teikimo kokybę, prieigos prie AIKOS interneto svetainės užtikrinimą, profesinio informavimo leidinių kaupimą, saugojimą ir pateikimą, aprūpinimą patalpomis, siekia profesinio informavimo taško akreditavimo.

Mokykloje ir už jos ribų numatomi du profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų teikėjų tipai:

1. Profesinio informavimo taškai (PIT) – tai akredituotos ar kitos institucijos, kuriose rūpinamasi profesiniu informavimu mokykloje. Juose profesinio informavimo paslaugas teikia profesijos patarėjai. Profesinio informavimo taškai (PIT) turi įrengtus laisvos prieigos prie interneto taškus, priėjimą prie šalies švietimo ir darbo rinkos duomenų bazių ar kompiuterinėse laikmenose, vaizdajuostėse sukauptą informaciją bei yra aprūpinti metodinėmis priemonėmis, žinynais apie mokymosi ir įsidarbinimo galimybes ar kita su profesiniu informavimu susijusia spausdinta informacija. Dešimtyje Lietuvos apskričių, atskirų savivaldybių teritorijose jau įrengtas 61 profesinio informavimo taškas; jie aprūpinti trijų kompiuterių darbo vietomis, skeneriu, spausdintuvu, vietinio tinklo bei programine įranga. Ateityje visose 10-yje Lietuvos apskričių planuojama įsteigti dar 640 profesinio informavimo taškų.

2. Profesinio orientavimo centrai (POC) – tai akredituotos institucijos, kurios rūpinasi profesiniu informavimu ir konsultavimu, profesinės karjeros planavimo klausimais bei įgyvendina prevencinę, reabilitacinę ir korekcinę profesinio konsultavimo veiklą už mokyklos ribų. Teikia gyventojams informaciją apie mokymąsi, studijas ar darbą, rengia bei vykdo specializuotas įgūdžių lavinimo, motyvacijos didinimo programas ir atlieka kitas funkcijas. POC profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugas teikia profesijos patarėjai, profesijos konsultantai ir psichologai. Atliktų tyrimų duomenys parodo, kad profesinio orientavimo centrai turėtų tapti pagrindiniu profesinio orientavimo sistemos ramsčiu Lietuvoje. Siekiant priartinti profesinio konsultavimo paslaugas prie vartotojų, POC turėtų būti steigiami kiekvienoje šalies savivaldybės teritorijoje. Abiejų šių institucijų paslaugos yra prieinamos kiekvienam nemokamai.

1.5. Profesijos rinkimosi teorijos

Profesijos rinkimosi teorijų kūrimą skatino ne tik būtinybė gerinti darbo jėgos resursų pasiskirstymą, bet ir nuolat tobulėjančios bendros psichologinės žinios apie žmogaus elgseną, jo asmenybės struktūrą bei individualius skirtumus (Adamonienė, Daukilas, Krikščiūnas ir kt., 2004). Socialinės teorijos remiasi prielaida, kad jei žmogus tam tikroje situacijoje kaip nors pasielgia, tai tokį jo elgesį galima numatyti. Konsultantams, dirbantiems profesinio konsultavimo srityje, teorijos gali padėti suvokti besirenkančių profesiją požiūrius ir perspektyvas, išsiaiškinti jų įsitikinimus ir struktūruoti juos į aiškią sistemą bei keisti išankstines asmenines nuostatas objektyviau įvertinant individualias besirenkančių profesiją situacijas ir jų ateities perspektyvas.

K. Pukelis ir A. Pundzienė (2002) išskiria keletą pagrindinių profesijos pasirinkimą lemiančių veiksnių, kuriuos tyrinėjo įvairūs mokslininkai:

- Požymių ir veiksnių teorijos (F. Parsons, J.E. Holland)
- Teorijos paremtos individo raidos etapų ir su jais susijusių poreikių tyrimais (E. Ginzberg, A. Ro, D.E. Super, L. Gottfredson, Hoppock ir kt.)
- Socialinio mokymosi ir sprendimo priėmimo teorijos (V. Harren, J. Krumboltz, N. Rubinton ir kt.)
- Kitos teorijos, kurios vadovaujasi psichoanalitine (Bordin), sociologine (Blau) bei mokymosi teorijomis (O'Hara).

Požymių ir veiksnių teorijos atstovas F. Parsonas (Parsons Franc), laikomas profesinio orientavimo teorijos pradininku, kuris 1908 m. JAV įkūrė pirmąjį profesinio konsultavimo biurą, o 1909 m. išleido knygą „Profesijos pasirinkimas“. Ši teorinė profesijos pasirinkimo ir profesinio konsultavimo koncepcija remiasi trimis prielaidomis:

1. Kiekvienas žmogus savo individualiomis ypatybėmis, profesiskai reikšmingais gebėjimais optimaliai tinka vienintelei profesijai;
2. Žmogaus profesinę sėkmę ir pasitenkinimą pasirinkta veiklos rūšimi lemia jo individualių ypatybių ir profesijos reikalavimų atitikimo lygis;
3. Profesijos pasirinkimas iš esmės yra sąmoningas ir racionalus procesas, kuriame pats žmogus arba jam padedantis profesinis konsultantas nustato individualias psichologinių bei fizinių savybių dispozicijas ir suderina jas su jau turimomis įvairių profesijų reikalavimų dispozicijomis. Remdamasis šiomis prielaidomis, F. Parsonas suformulavo pagrindinius sėkmingo profesijos pasirinkimo faktorius:

- geras savęs pažinimas;

- geras pasirenkamos profesijos ypatumų žinojimas;
- mokėjimas teisingai derinti šias žinias ir priimti teisingą profesinį sprendimą.

Dž. Holando (Holland Johan) tipologinė teorija. Ši pateikta teorija užima ypatingą vietą tarp kitų profesinio apsisprendimo koncepcijų. Jos idėjos, tyrimo metodika ir procedūra turėjo didžiulės įtakos profesinio konsultavimo praktikai visame pasaulyje. Koncepcijoje teigiama, kad panašūs žmonės renkasi panašias profesijas, o pasitenkinimas darbu, sėkmė, stabilumas priklauso nuo to, kiek asmenybė dera su aplinka. Pasirinkimą lemia ne tiek interesai, kiek asmenybės bruožai. Individai yra linkę rinktis tas veiklos sritis, kurios atitinka jo asmeninę orientaciją (Sakalas, Šalčius, 1997). Taip pat ir L. Jovaišos darbuose rašoma, kad asmenybės savybės daro didelę įtaką renkantis profesiją.

Dž. Holondas siūlo tai, kad asmenys turi ieškoti ir patekti į darbo aplinką, kaip unikali asmenybė, kuri leis jiems išbandyti savo įgūdžius ir sugebėjimus, išreikšti savo požiūrį ir vertybes, ir imtis jiems priimtinausių vaidmenų (Brown, Lent, 2005). Dž. Holandas, remdamasis F. Parsonso teorija, analizuoja asmenybės ir jos aplinkos santykius, todėl jo pažiūros priskiriamos prie bruožų ir faktorių teorijų, tačiau laikomos šios teorinės krypties viršūne, nes autoriaus teiginiai remiasi moderniausiomis psichologinėmis ir sociologinėmis žiniomis apie asmenybę bei gausiais tyrimų duomenimis. Dž. Holondas mano, kad asmuo, pasirinkdamas profesiją, išreiškia savo asmenybę (Profesinės karjeros vadovas, 1998). Jis teigia, kad panašūs žmonės renkasi panašias profesijas, o pasitenkinimas darbu, sėkmė, stabilumas priklauso nuo to, kiek asmenybė dera su aplinka. Žmogaus elgesį lemia asmenybės ir aplinkos sąveika. Dž. Holandas pateikia šešis asmenybės tipus tai: praktinis, tiriamasis, meninis, socialinis, dalykinis ir norminis. Autoriaus manymu, individas pasirinkdamas karjerą, turi atsižvelgti ir į savo polinkius.

Teorijos paremtos individo raidos etapų ir su jais susijusių poreikių tyrimais atstovas E. Ginzberg paskelbė nuoseklią ir išbaigtą profesinės asmenybės raidos teoriją, padarydamas išvadą, jog profesijos pasirinkimas yra ilgalaikis procesas, prasidedantis nuo vienuolikos metų ir pasibaigiantis ankstyvosios brandos laikotarpiu (iki 18m). kiekvienoje raidos stadijoje individui tenka derinti savo svajones, norus ir aspiracijas su jų realizavimo galimybėmis. Dėl nuolat didėjančios profesijų suvokimo įtakos individas keičia savo ketinimus bei motyvus, nuolat apibrėžia ir tikslina ateities profesinius planus.

Taip pat žymi psichologė A. Ro (Ro Ana) paskelbė profesijos pasirinkimo teoriją grįstą asmenybės ugdymo šeimoje bei jos narių tarpusavio santykių analize. A. Ro buvo įsitikinusi, kad tėvų ir vaikų tarpusavio santykių stilius šeimoje formuoja vaiko poreikių struktūrą, interesus ir nuostatas, kurios vėliau atsispindi asmenybės profesinėje orientacijoje.

D. Sjuperis (Super Donald) pagrįstai laikomas žymiausiu profesinio asmenybės

apsisprendimo proceso tyrinėtoju. D. Super, nagrinėdamas žmogaus karjerą, žmogaus raidos aspektu, išskiria penkis žmogaus karjerą apimančius etapus, tai:

1. *Augimo laikotarpis* (nuo gimimo ir tęsiasi iki 14 m);
2. *Tyrinėjimų laikotarpis* (apima 15 – 24 žmogaus gyvenimo metus);
3. *Įsitvirtinimo laikotarpis* (prasideda 25 gyvenimo metais ir baigiasi 44 gyvenimo metais);
4. *Išlaikymo laikotarpis* (prasideda 45 m. ir tęsiasi iki 64 metų);
5. *Silpnėjimo laikotarpis* (prasideda nuo 65 metų ir tęsiasi visą likusį žmogaus gyvenimą).

Individas nuosekliai pereina nuo vieno gyvenimo laikotarpio prie kito, kiekviename iš jų turi išspręsti tam tikrus profesinio pašaukimo raidos uždavinius, kuriuos jam kelia socialinė aplinka.

Profesinio apsisprendimo problema Hoppock teorijoje traktuojama kaip poreikių tenkinimo problema. Renkamasi tokia profesija, kuri geriausiai tenkins individo poreikius. Žmonių elgesys determinuotas įvairių poreikių. Hoppock teigimu, profesija pasirenkama pagal vieną – dominuojantį. Elgesiui darančių įtaką poreikių veikimo jėgos nevienodos: vienos silpnesnės, kitos stipresnės. Individai rinksis profesijas, veikiami šių poreikių, tačiau labiausiai atsižvelgs į reikšmingiausią iš jų (Hoppock, cit. Kučinskienė, 2003).

Socialinio mokymosi teoriją, besiremiančią A. Banduros socialinio mokymosi idėjomis 1975 m. suformulavo Dž. Krumbolcas (Krumboltz John). Dž. Krumbolcas ir jo bendradarbi nurodo keturias veiksnių grupes, darančias profesiniam apsisprendimui tam tikrą poveikį, tai –

1) genetinės predispozicijos ir specialieji gebėjimai, kurie gali riboti žmogaus galimybes mokytis ir įgyti tam tikrų įgūdžių.

2) aplinkos sąlygos ir įvykiai - tai socialiniai, kultūriniai, politiniai, ekonominiai, gamtiniai veiksniai, kurių žmogus dažniausiai negali kontroliuoti bei prognozuoti. Tačiau jie veikia profesinį kryptingumą, mokymosi patirtį, nes kiekvieno žmogaus mokymosi istorija yra savita.

3) mokymosi patirtis. Kiekvieno žmogaus įgyta patirtis yra unikali, kuri gali lemti jo profesinį apsisprendimą bei profesinių įgūdžių formavimąsi.

4) užduoties atlikimo įgūdžiai, kurie susiformuoja kaip paveldėtų genetinių savybių, gabumų bei mokymosi patirties sąveikos rezultatas (Adamonienė, Daukilas, Krikščiūnas ir kt., 2004).

Socialinio mokymosi teorijos požiūriu, norint geriau suprasti ir padėti mokiniui, kuris renkasi profesiją, būtina nustatyti, kokiomis prielaidomis bei vertybėmis vadovaujasi ir kaip tai atitinka realybę. *Sprendimo priėmimo teorijose* akcentuojama, kad profesinio sprendimo priėmimas yra vienas iš svarbiausių. Heron skyrė racionalų, grindžiamą jausmais, akylųjį,

vingiantį, impulsyvųjį, nuolaidųjį ir etninį sprendimų priėmimo stilių. Priimant sprendimus dažniausiai tenka suderinti tai, kas įmanoma, tikėtina ir pageidautina (Kučinskienė, 2003).

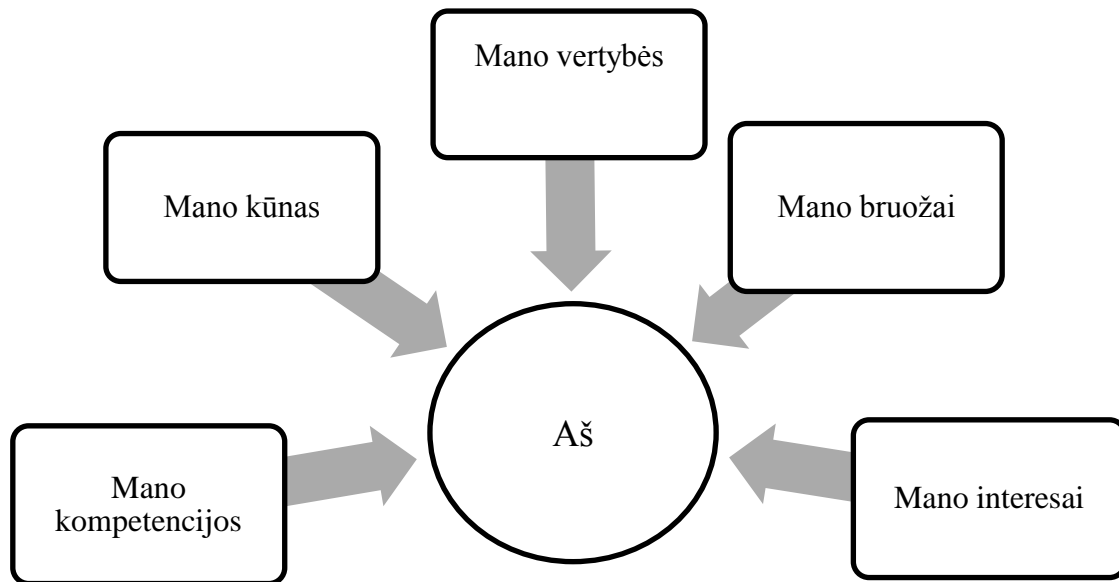
E. Bordino (Bordin Edvards) psichodinaminė profesinės karjeros raidos teorija (1963 m.). Ši psichodinaminė teorija paaiškina bendriausius profesinio apsisprendimo proceso dėsningumus. Jis teigė, kad be būtinybės užsidirbti pragyvenimui, negalima užmiršti ir kito gyvybiškai svarbaus reikalavimo, t.y. poreikio žaisti ir patirti malonumą. E. Bordinas suformulavo prielaidą, jog individai jaučia natūralų įgimtą vidinį spaudimą ir poreikį maksimaliai sieti darbą su žaidimu. Todėl asmenybės siekio pasirinkti tam tikrą profesinės veiklos rūšį ir ją atlikti ištakų reikėtų ieškoti psichologinėje žaidimo žmogaus gyvenime reikšmėje (Adamonienė, Daukilas, Krikščiūnas ir kt., 2004).

Profesinio pasirinkimo teorijų atstovai akcentuoja įvairius išorinius bei vidinius veiksnius, kurie padeda arba trukdo asmeniui priimti tinkamą profesinį sprendimą. Profesinį pasirinkimą jie laiko vienu iš svarbiausių žmogaus gyvenimo pasirinkimų, kuris yra neatsiejamas nuo asmeninių savybių, poreikių ir vertybių. Vienos teorijos siekia visapusiškai paaiškinti, išnagrinėti profesinio apsisprendimo turinį, kitos – profesijos rinkimosi procesus, tačiau visų bendras tikslas – aprašyti, paaiškinti žmogaus elgesį, susijusį su jo darbu bei profesine sritimi.

1.6. Savęs pažinimo ir vertinimo svarba pasirenkant profesiją

Siekiantiems karjeros būtina pažinti save, ypač svarbu žinoti savo asmenybės bruožus, interesus, vertybes, kompetencijas ir pasiekimus. Todėl prieš susipažįstant su karjerai svarbiais asmenybės veiksniais reikia išsiaiškinti, kaip žmogus pažįsta save. Savęs vaizdas sudaro yra labai reikšmingas ieškant savo pašaukimo ir suvokimo, ko aš noriu iš savęs. Sociologė L. S. Gottfredson, nagrinėjusi socialinių ir psichologinių ryšių teoriją, akcentavo, kad pagrindinis profesijos pasirinkimą lemiantis faktorius yra savivazdis. Savivazdis – tai individo savęs supratimas, kurį sudaro įvairūs elementai: išvaizda, gebėjimai, asmenybės ypatumai, lytis, vertybės, interesai. Tai galime ir schematiškai pavaizduoti. „Mano, kurį pažįsta „Aš“, gali būti labai daug ir įvairių, priklausomai nuo to, kuo konkrečiu momentu domimės.

Vyksta nuolatinis savęs pažinimo ir suvokimo procesas, kai „Aš“ pažįsta ir suvokia „Mano“. Šio proceso rezultatas yra vieningas žmogaus savęs vaizdas – tai pačios asmenybės suvokimų, požiūrių ir paaiškinimų sistema apie patį save.

2 pav. “Aš“ ir „Mano“ (Grakauskas, Valickas, Rosinaitė ir kt., 2007).

Profesiniam apsisprendimui svarbus poreikių ir galimybių įvertinimas. Poreikių ir galimybių įvertinimas turėtų apimti asmens polinkius bei interesus, gebėjimus, individualias psichologines ypatybes, žinias, įgūdžius ir mokėjimus (Bartninkienė, Paurienė, 1989).

Taip pat siekiant karjeros svarbu suprasti savo asmenybės ypatumus, išsiaiškinti stipriausias ir silpnąsias savo puses. Temperamentas – tai visuma įgimtų žmogaus psichinių ypatybių, nulemiančių jo psichinės veiklos dinamiką.

Nagrinėjant karjerą, kuri apibūdinama kaip žmogaus veiklų seka per visą jo gyvenimą, iškyla žmogaus ir veiklos atitikimo problema. Kokia veikla (ar veiklų sritis) yra geriausia konkrečiam žmogui?. Tai priklauso nuo individualių jo savybių, kurias karjeros vystymo požiūriu nagrinėja asmenybės tipologijos teorijos. Jos dažniausiai taikomos profesinio konsultavimo metu ir palengvina vieno iš karjeros sprendimų priėmimą – profesinį apsisprendimą. Palankiai vertinama yra Dž. Holando (Holland Johan) (1985) asmenybės tipologijos teorija. Šis autorius išskiria šešis grynus asmenybės tipus pagal tam tikrus polinkius veiklai. Ši teorija yra ypač svarbi prieš pasirenkant ir galutinai apsisprendžiant dėl labiausiai asmenybei tinkamos profesijos (Brown, Lent, 2005). Tad labai svarbus aspektas profesinio orientavimo procese yra individo apsisprendimo savarankiškumo rodiklis. Jis priklauso nuo asmenybės, priimančios sprendimą, psichinio, fizinio, socialinio išsivystymo, jos raidos psichologijos, priklausomybės dydžio nuo daugelio aplinkos faktorių, galinčių veikti sprendimą (Elijošius, 2001). Svarbų vaidmenį žmogaus gyvenime vaidina vidiniai motyvai. Jaunuolio

pašaukimas yra lemiamas profesijos pasirinkimo motyvas. Kai kurie mokiniai jau VI – VIII klasėje gerai žino, kuo jie bus užaugę. Jeigu gerai mokosi, nekyla jokių problemų. Tačiau tokių mažuma. Daugumai profesijos pasirinkimas – egzistencijos klausimas. Todėl suprantama, kad jis neišvengiamas (Jovaiša, 2009). S. Kregždė (1988) profesinį pašaukimą supranta kaip asmenybės profesinį kryptingumą, vienijantį poreikius, interesus, polinkius, idealus, įsitikinimus, aspiracijas, vertybines orientacijas bei kitas dinamiškas asmenybės savybes. L. Jovaiša (2009) profesinį pašaukimą įvardija taip: *pašaukimas* – tai asmenybės veiklos motyvacinių, potencinių, charakterologinių bruožų derinys, sąlygojantis jos dabartinio gyvenimo prasmę. Žmonės, turintys pašaukimą, išvelgia profesiniame darbe gyvenimo prasmę: kruopščiai ir atsidavę dirba negailėdami jėgų ir laiko. Profesija pirmiausia yra objektyvių visuomeninio darbo reikalavimų visuma (tai visuomeninio darbo pasidalijimas pagal gamybos ir kultūros šakas). Pašaukimas pirmiausia yra subjektyvus motyvas dirbti tą darbą, kurį nusako tam tikra profesija. *Vadinasi, pašaukimas skatina ieškoti gabumus atitinkančio darbo, t.y. pasirinkti tam tikrą profesiją pagal save*. Ryškus *pašaukimo* bruožas – veržimasis atitinkamos veiklos link, kai veiklos motyvai atrandami veikiant. *Pašaukimas* yra svarbus profesijos rinkimosi veiksnys.

1.7. Profesinis apsisprendimas ir jį sąlygojantys veiksniai

Nė vienas žmogus negali išvengti sprendimų. Net ir nieko nenuspręsti jau yra sprendimas. Nuspręsti, ką rinktis iš alternatyvų, ir yra žmogaus laisvės kaina. Tačiau tokie sprendimai reikalauja daug atsakomybės ir, be abejo, yra nelengvas procesas. Anksčiau ar vėliau kiekvienas susimąsto dėl savo vietos gyvenime, kiekvienam kyla klausimai: Kas aš esu? Kuo ir koks norėčiau būti? Ką sugebu ir ką galiu savyje plėtoti? Kur mano vieta pasaulyje, kurį radau?

Dažnai į tokius klausimus atsakome ne žodžiais ar mintimis, o poelgiais ir veiksmais. Svarbiausias atsakymas, profesijos pasirinkimas, kam ir dėl ko paskirsime savo energiją bei gražiausius gyvenimo metus. Nuo šio apsisprendimo labai priklauso mūsų esamo ir būsimo gyvenimo kokybė. Profesijos pasirinkimas – tai apsisprendimas įsiklausius į savo norus ir troškimus, pažinus savo pomėgius bei gebėjimus ir siekimas juos išreikšti gyvenime (Profesinės karjeros vadovas, 1998).

Sisteminis, racionalus sprendimas, renkantis profesiją ar darbą, turi šiuos sudedamuosius etapus (Profesinės karjeros vadovas, 1998):

1. *Įsisąmoninimas*. Pirmiausia tai prasideda nuo problemos sprendimo (profesijos rinkimosi), pripažindami, kad tokia yra. Taigai įsisąmoninant profesijos pasirinkimo tikslus, turite aktyviai planuoti savo profesinę ateitį.
2. *Alternatyvų išskėlimas*. Įvairios potencialios profesijos, kurios Jums patinka.
3. *Informacijos rinkimas*. Renkama įvairi informacija apie profesijas, darbus, specialybes ir, žinoma, apie patį save. Surinktą informaciją reikia gerai išnagrinėti ir nuspręsti ar būtent ši profesija atitiks mano lūkesčius, patenkins visus mano gyvenimiškus poreikius.
4. *Aplinkos studijavimas*. Reikia susipažinti su socialine, ekonomine, politine šalies situacija, kad galėtume įvertinti aplinkos įtaką profesijos pasirinkimui.
5. *Savęs pažinimas*. Šiame sprendime svarbiausia išanalizuoti savo gebėjimus, interesus, vertybes, mokymosi rezultatus.
6. *Sprendimas*. Visą prieš tai surinktą informaciją reikia palyginti, analizuoti, apibendrinti ir padaryti išvadą apie savo profesinės karjeros kryptį. Šis sprendimas, aišku, gali keistis, ne su laiku keičiasi profesijos, darbai ir patys gaunate vis naujos informacijos apie alternatyvius profesinės krypties pasirinkimus.
7. *Sprendimo taikymas*. Pasirinkus būsimąją profesiją, reikia pradėti diegti šį pasirinkimą. Todėl nuo pasirinktos profesijos priklausys jūsų išsilavinimas. Jeigu profesija pasirinkta gan realiai, darbas kurį dirbsite tenkins ilgai. Jei sprendimas neadekvatus, reikia jį keisti.
8. *Grižtamasis ryšys*. Teigiamas įvertinimas, jeigu pasirinktas darbas jus tenkina, jei daugiau grįžta neigiamos informacijos, vadinasi, rinkimosi procesą reikia pradėti iš naujo.

Šis rinkimosi procesas trunka beveik visą žmogaus gyvenimą. Todėl tyrinėtojai pabrėžia, kad profesijos pasirinkimo sprendimai nėra dažnai keičiami.

Bendras sprendimo priėmimo modelis yra panašus tiek renkantis profesiją (ar specialybę), tiek ir mokymosi profilį. Skiriamos kelios veiksnių grupės, nulemiančios individo pasirinkimą:

1) *Socialiniai-ekonominiai*, juos sudaro gyvenamoji aplinka, socialinė, ekonominė bei kultūrinė šeimos padėtis, mokslo ir technikos pažanga, bendra ekonominė situacija, uždarbis ir kt.

2) *Pedagoginiai veiksniai* – tai ugdymas (kryptingas lavinimas pamokų metu, papildomojo ugdymo užsiėmimai, visuomeninė veikla) ir jo rezultatai (žinios, gebėjimai, vertybės).

3) *Psichologiniai veiksniai* - tai poreikiai, interesai, polinkiai, bendrieji ir specialieji gebėjimai, intelektas, charakteris, vertybinės orientacijos. Kurios šių veiksnių sudedamosios dalys nulemia apsisprendimą, priklauso nuo asmenybės subrendimo ir nuo jam teikiamos pagalbos.

Išorinis pasaulis nuolat keičiasi. Tai, kas vakar atrodė nauja, šiandien – įprasta ir banalu, o ryt jau bus pasenę ir atgyvenę. Keičiasi ne tik išorinis pasaulis, keičiamės ir mes patys. Žinios apie žmogaus raidą padeda mums sąmoningai pasitikti raidos nulemtus iššūkius, geriau jiems pasiruošti, perimti gyvenimo kontrolę į savo rankas, o ne plaukti ten, kur neša pokyčių srovė. Kai kurie mokslininkai, tarp kurių ir žmogaus raidos tyrinėtoja L. Gottfredson (2005), mano, kad nei genai, nei aplinka atskirai negali nulemti, kuo mes tapsime.

Mūsų profesijos pasirinkimas priklauso ne tik nuo įgimtų ar auklėjimo veiksnių, kultūrinės aplinkos, patirties, bet ir nuo mūsų norų, ateities lūkesčių, mūsų įsivaizduojamo gyvenimo po penkerių, dešimties metų. L. Gottfredson (2005) (cit. Grakauskas, Valickas, Rosinaitė, 2007) teigimu, žmogui bręstant ir jo įgimtųjų polinkių sąveikaujant su išorine aplinka, jis palaipsniui kuria savo nišą. Niša – tai specifinė aplinka, kuri skatinanti atlikti tam tikrus vaidmenis. Šiuolaikinėje postmodernioje visuomenėje nišų „pasiūla“ tampa vis didesnė, įvairesnė ir galinti patenkinti vis skirtingesnius mūsų polinkius bei interesus. Ugdymo plėtros centas vykdo projektą „[Mokymosi krypties pasirinkimo galimybių didinimas 14-19 metų mokiniams, II etapas: gilesnis mokymosi diferencijavimas ir individualizavimas, siekiant ugdymo kokybės, reikalingos šiuolaikiniam darbo pasauliui](#), 2009 m. balandžio 27 d. – 2014 m. balandžio 27 d., laikotarpiu, kurio tikslas - plėtoti mokymosi krypties pasirinkimo galimybes 14–19 metų mokiniams, individualizuojant ir diferencijuojant ugdymo turinį, didinti mokinių pasirinkimo galimybes, ugdymo turinio patrauklumą, atsižvelgiant į šiuolaikinio darbo pasaulio poreikius bei plėtoti projekto dalyvių profesines kompetencijas. Svarbu tai, kad bus parengtos darbinės veiklos gebėjimų ugdymo ir darbo pasaulio pažinimo metodinės rekomendacijos, kuriose bus patariama, kaip mokomosioms veikloms, taikomoms ugdymo procese, pasitelkti įvairius darbo pasaulio kontekstus. Tokiu būdu mokiniams sudarytos galimybės daugiau sužinoti apie darbo ir profesijų pasaulį, išbandyti save su darbu susijusioje veikloje, išsiugdyti darbo pasauliui reikalingus gebėjimus. Kiekviena asmenybė stengiasi pasirinkti tą socialinį vaidmenį, kuris labiausiai atitinka jos vertybes, interesus bei motyvus.

2. GIMNAZIJOS MOKINIŲ PROFESINIO ORIENTAVIMO PROBLEMOS IR GALIMYBĖS

2.1. Tyrimo metodologija

Siekiant išsiaiškinti, su kokiomis problemomis mokiniai susiduria renkantis tolimesnes studijas, profesiją, taip pat, kokias galimybes turi sužinoti mokykloje apie jiems tinkančias profesijas bei mokymosi galimybes baigus mokyklą, buvo atliktas kiekybinis (anketinė apklausa raštu) tyrimas.

Tyrimo metodai.

Kiekybinio tyrimo duomenų rinkimo metodas – anketinė apklausa raštu.

Anketa – klausimų lapas kurioms nors žinioms rinkti. Ją sudaro grupė tarpusavyje susijusių klausimų, į kuriuos reikia gauti apklausiamų asmenų (respondentų) atsakymus (Tidikis, 2003). Šis metodas padėjo nustatyti, su kokiomis problemomis mokiniai susiduria mokykloje, norėdami tinkamai pasirinkti tolesnę mokymosi kryptį bei profesiją. Taip pat, kokias galimybes mokykloje mokiniai turi, norint sužinoti apie profesijų pasaulį, stojimo galimybes ir kt.

Privalumai, kurie paskatino pasirinkti anketinės apklausos būdą:

- anketavimo būdu išlaikomas visiškas anonimiškumas;
- anketinės apklausos atlikimui reikia nedaug laiko ir lėšų sąnaudų;
- tuo pačiu metu galima greitai gauti informaciją iš didesnio apklaustųjų skaičiaus.

Anketa sudaryta darbo autorės. Įvadinėje jos dalyje įvardijamas apklausos tikslas, akcentuojamas tyrimo anonimiškumas, nurodoma pildymo instrukcija. Anketoje pateikiami atviri (4) ir uždari (15) klausimų tipai. Anketa sudaro:

- demografinis blokas (duomenys apie tiriamuosius – lytis, amžius);
- klausimų blokas, skirtas išsiaiškinti, kas lėmė mokinio profesinį pasirinkimą;
- klausimų blokas, skirtas išsiaiškinti, kokią pagalbą mokinys gauna iš mokykloje dirbančių pedagogų;
- klausimų blokas, skirtas išsiaiškinti, kokią pagalbą suteikia PIT – o darbuotojas.

Parengus anketa, kai kurių autorių teigimu, pravartu atlikti pilotinį (pilotažinį) tyrimą. Jis padeda patikrinti anketos klausimų kokybę, aprobuoti ją pagal nustatytus kriterijus. Taigi prieš atliekant pagrindinį tyrimą buvo atliktas pilotinis (pilotažinis) tyrimas, kuriame anketa užpildė 12 moksleivių. Skaičiavimams naudota *Microsoft Office Excel* (2007) programa.

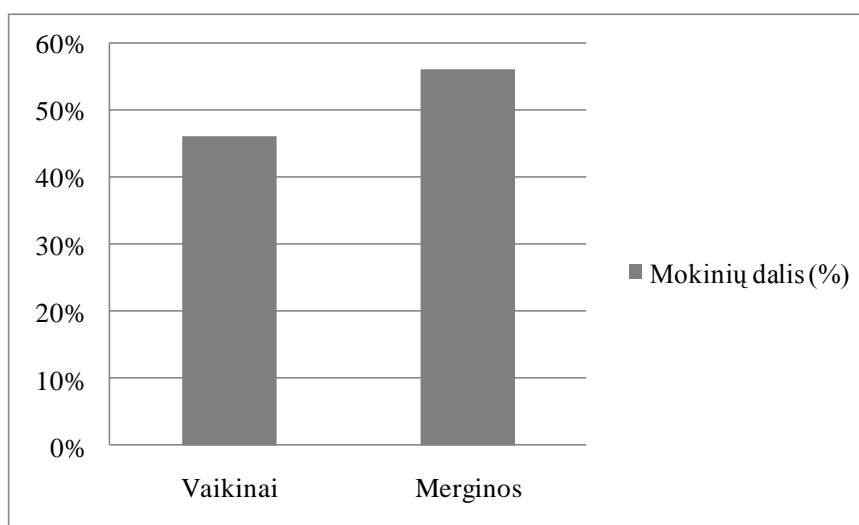
Tyrimo geografija ir imtis. Kiekybinis tyrimas. Kiekybinio tyrimo *imtis* sudaryta remiantis netikimybinio tiriamųjų grupės parinkimo būdu – tikslinių grupių formavimu (Kardelis, 2005).

Tyrimas buvo atliktas Šiaulių miesto gimnazijose. *Tyrimo dalyvavo* 1 – 4 klasių gimnazijos mokiniai (N= 216). Mokinių amžius buvo nuo 14 iki 20 metų. Toks mokinių amžius pasirinktas dėl to, kad dažniausiai tada jau mokiniai pradeda galvoti apie tolimesnes studijas, norimą įgyti tam tikrą profesiją.

2.2. Tyrimo rezultatai

Kiekybiniu tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti, kokios informacijos mokykloje trūksta mokiniams pasirenkant tolimesnes studijas, norint sužinoti apie profesijų įvairovę bei tinkamumą pasirinktai profesijai. Tyrimo dalyvavo 216 moksleivių (14 – 20 metų).

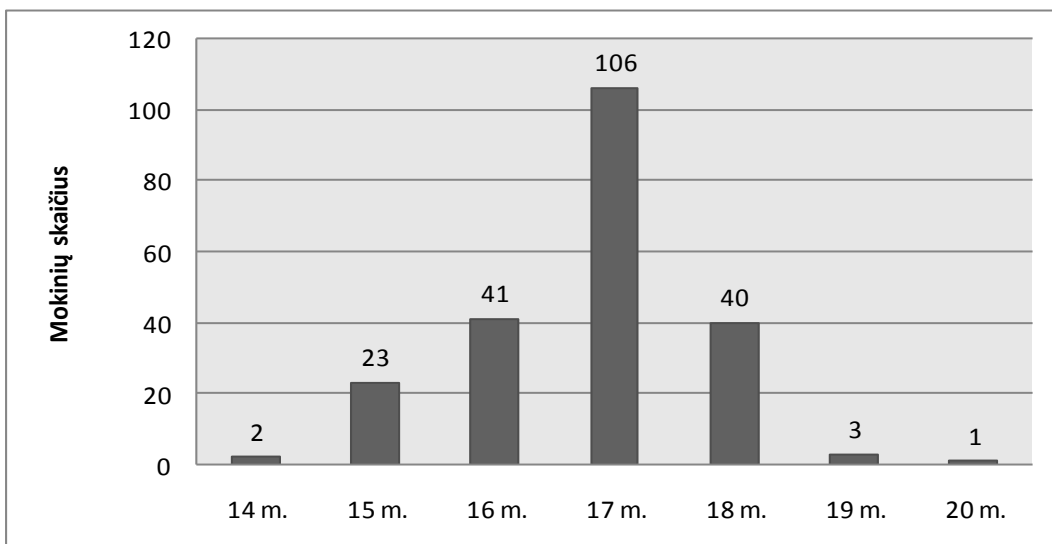
Atlikus gautų duomenų analizę, matome, kaip pasiskirstė mokinių amžius pagal lytį.

2 pav. **Mokinių pasiskirstymas pagal lytį (N=216)**

Nustatyta, kad merginų dalyvavusių tyrime buvo daugiau (54%) nei vaikinų (46%).

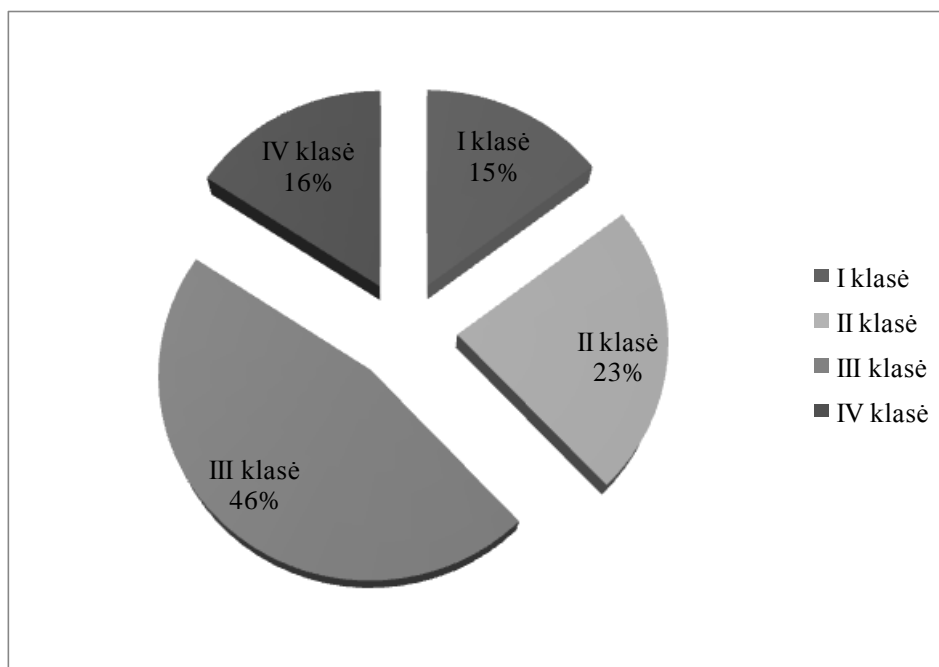
Tyrimo dalyvavo 1-4 gimnazijų klasių mokiniai, tad pagal gautus duomenis, mokinių skaičius pagal klases pasiskirstė taip (žr. 3 pav.):

3 pav. **Mokinių pasiskirstymas pagal amžių (N=216)**

Lyginant moksleivių pasiskirstymą pagal amžių, didžiausią skaičių sudarė – 106 mokiniai priklausantys 17 metų amžiaus grupei. Beveik po lygiai pagal amžių pasiskirstė 16 metų (41) ir 18 metų (40) mokiniai. Mažiausias skaičius buvo 19 metų (3), 14 metų (2) ir 20 metų amžiaus mokinių (1).

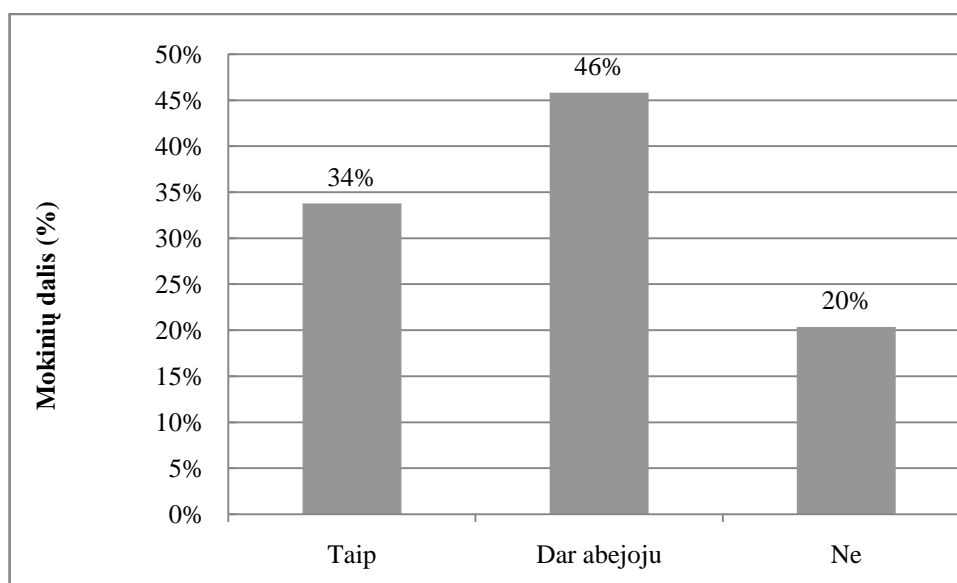
4 paveiksle, matome, kokia mokinių dalis (%) pasiskirstė pagal klases.

4 pav. **Mokinių pasiskirstymas pagal klases (N=216)**

Apklausoje dalyvavo I – IV klasių gimnazijų mokiniai. Pagal gautus duomenis, galima teigti, kad didžioji dalis mokinių buvo III gimnazijos klasės. Šiek tiek mažiau tyrime dalyvavo II gimnazijos klasės mokinių (23%), o beveik po lygiai pasiskirstė IV (16%) ir I (15%) gimnazijos klasės mokiniai.

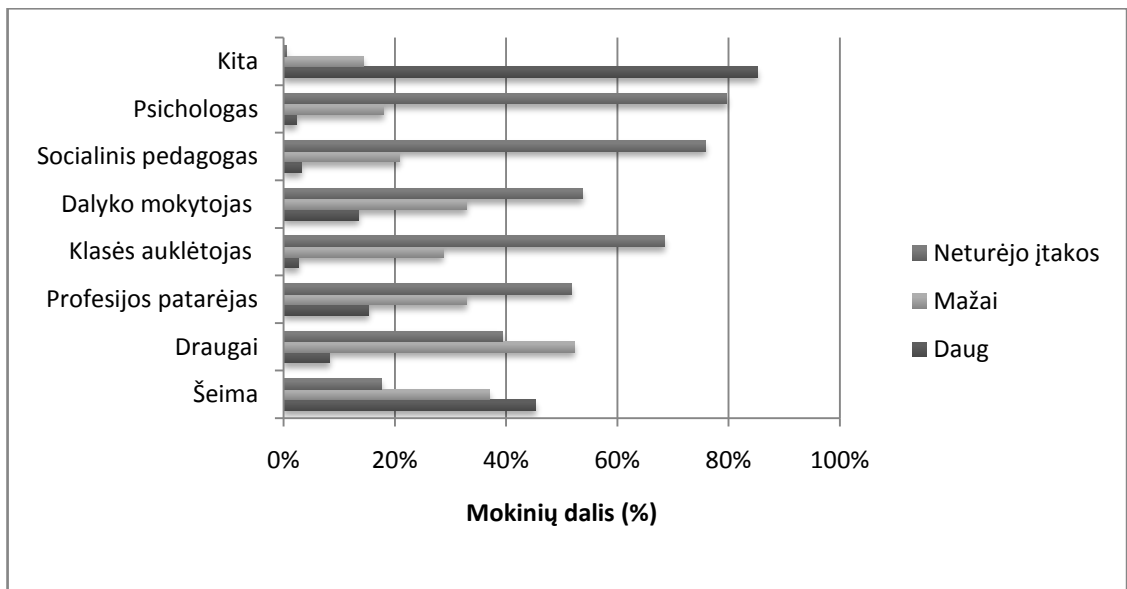
Apklaustos metu pirmiausia mokinių buvo klausiama: „Ar esate nusprendę, kokią profesiją pasirinksite? (žr. 5 pav).

5 pav. Mokinių atsakymai į klausimą „Ar esate nusprendę, kokią profesiją pasirinksite?“ (N=216)

Rezultatai rodo, kad didžiausia mokinių dalis (46%) dar nėra galutinai nusprendę, kokią profesiją ateityje norėtų įgyti. Mažesnę dalis – 34% mokinių pasisakė, kad jau yra nusprendę, kokią profesiją norėtų įgyti ir 20% mokinių į šį klausimą atsakė „Ne“, tai reiškia, kad mokiniai dar nežino, kokią profesiją norėtų įgyti baigę mokyklą.

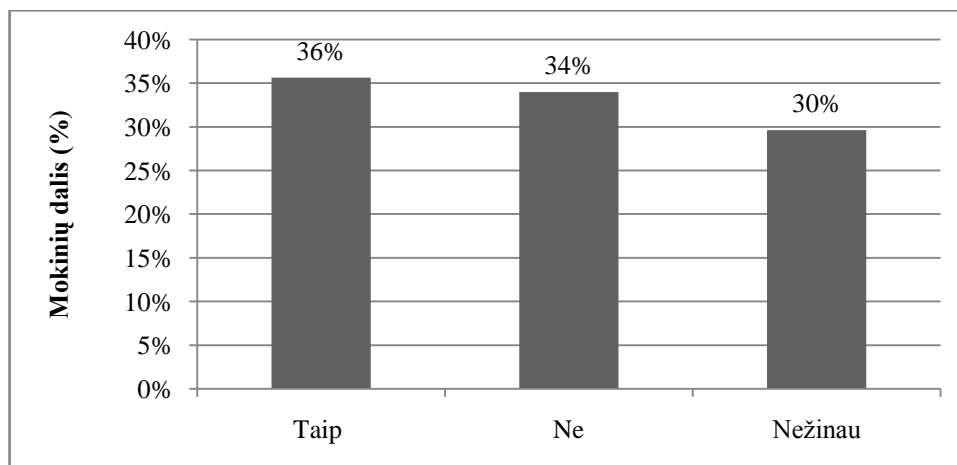
Tyrimo metu, mokinių buvo klausiama, kokie asmenys turėjo įtakos, priimant sprendimą dėl profesijos pasirinkimo. Į šį klausimą mokiniai atsakė, pasirinkdami jiems tinkamą reikšmę prie kiekvieno teiginio (Žr. 6 pav.)

6 pav. Atsakymai į klausimą, kokie asmenys turėjo įtakos, priimant sprendimą dėl profesijos pasirinkimo (N=216)

Pagal tyrimo metu gautus duomenis, daug mokiniams įtakos, priimant sprendimą dėl profesijos pasirinkimo turi jų šeima (45%), tačiau ne maža dalis respondentų (37%) atsakė, kad jų šeima turi mažai įtakos, priimant sprendimus. 85% respondentų pažymėjo savo atsakymo variantą, jie įvardijo, kad vis dėl to priimant sprendimą dėl savo tolimesnės veiklos turi priimti pats. Taip pat 1 respondentas įvardijo, kad jam daug reikšmės turi žmogus, kuris studijuoja universitete tokią profesiją, kurią norėtų įgyti ir pats. Iš pateiktų duomenų galime matyti, kad jokios įtakos mokiniams neturi mokyklos psichologas (85%), socialinis pedagogas (76%), klasės auklėtojas (69%), dalyko mokytojas (54%) bei profesijos patarėjas (52%).

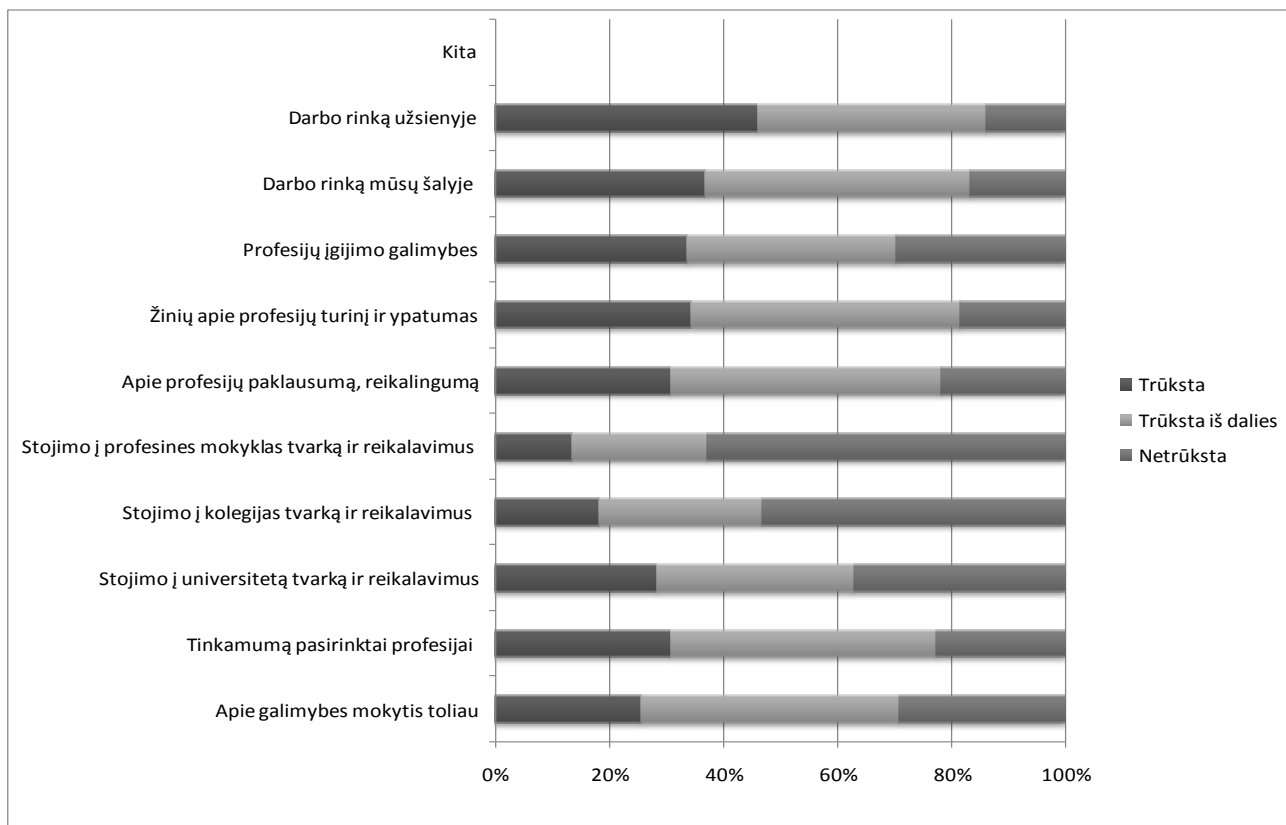
Mokinių buvo klausama ar apskritai mokykloje jiems pakanka informacijos, padedančios apsispręsti, kokią profesiją įgyti (Žr. 7 pav.).

7 pav. Atsakymai į klausimą, ar mokykloje pakanka informacijos, apsisprendžiant dėl profesijos pasirinkimo (N=216)

Taigi į šį klausimą mokinių atsakymai pasiskirstė beveik po lygiai. 36 % respondentų atsakė, kad jiems pakanka mokykloje gaunamos informacijos profesijos rinkimosi klausimais. Šiek tiek mažesnė dalis – 34 % pasisakė, kad nepakanka, o 30% tiesiog nežino, ar pakanka ar trūksta tokios informacijos. Taigi galima teigti, kad didžioji dalis mokinių negauna pakankamai informacijos profesijos rinkimosi klausimais.

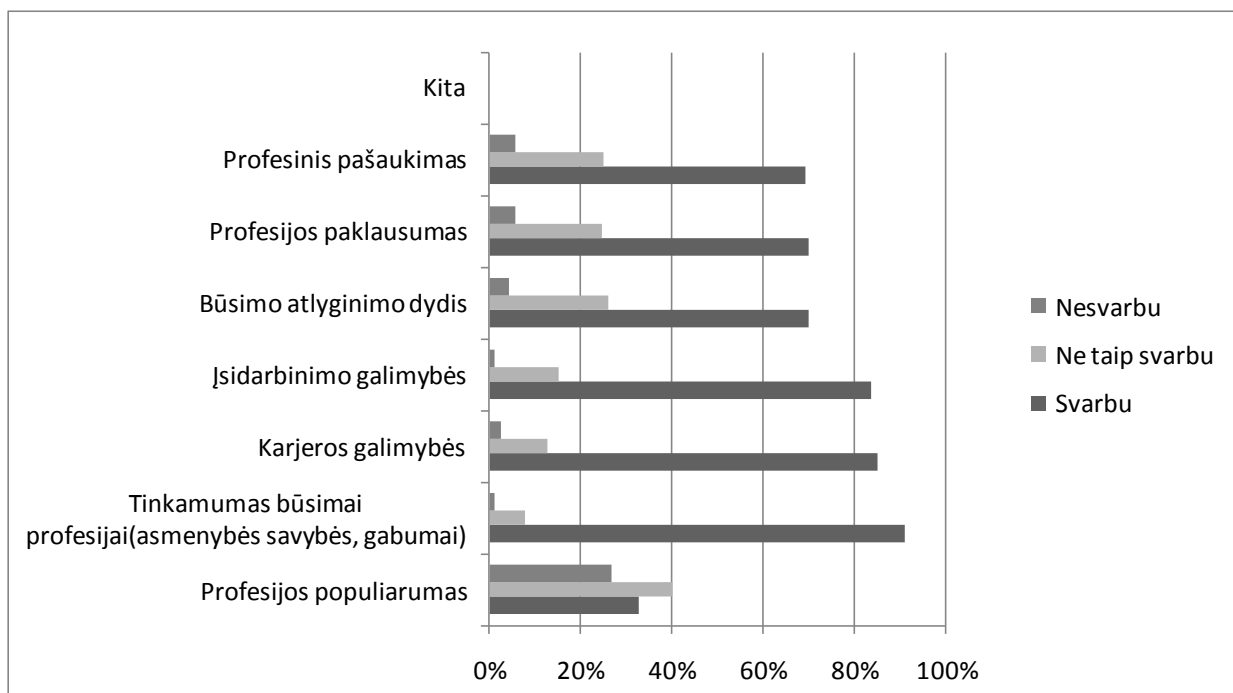
Įdomu buvo išsiaiškinti, kokios informacijos mokiniams trūksta mokykloje, norint pasirinkti tolimesnes studijas, būsimąją profesiją (Žr. 8 pav.).

8 pav. Informacija, kurios trūksta mokiniams pasirenkant profesiją (N=216)

Iš pateiktų duomenų matyti, kad labiausiai informacijos mokiniams trūksta apie darbo rinką užsienyje (46 %), taip pat darbo rinką mūsų šalyje (37%), profesijų įgijimo galimybes (33%), žinių apie profesijų turinį ir ypatumus (34%) bei profesijų paklausumą ir reikalingumą (31%). 63% mokinių atsakė, kad žinių stojimo į profesines mokyklas tvarką ir reikalavimus jiems netrūksta, kaip ir taip didelė dalis mokinių – 53% atsakė, kad stojimo į kolegijas informacijos jiems taip pat netrūksta.

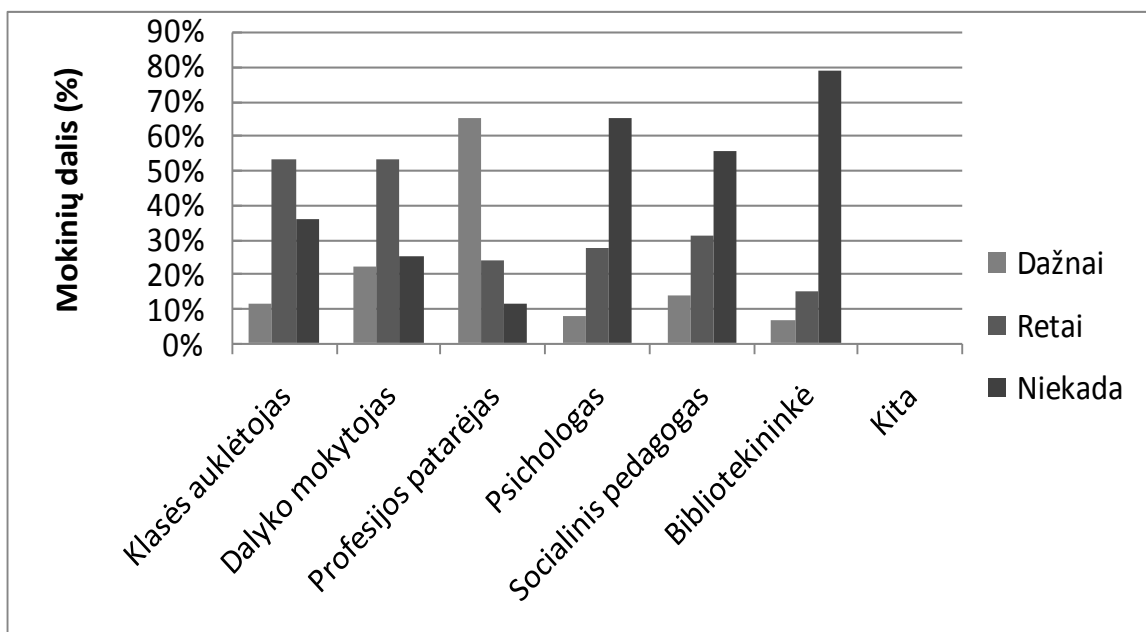
Anketoje buvo pateiktas klausimas, kas mokinių nuomone, yra svarbiausia renkantis profesiją (Žr. 9 pav.).

9 pav. Atsakymai, į klausimą, kas yra svarbiausia renkantis profesiją, mokinių nuomone (N=216)

Rezultatai rodo, kad beveik visi pateikti anketoje teiginiai yra svarbūs, tai: tinkamumas būsima profesijai (91%), karjeros galimybės (85%), įsidarbinimo galimybės (84%), profesijos paklausumas (70%), būsimo atlyginimo dydis (70%), profesijos pašaukimas (69%). Didžioji dalis mokinių 40% atsakė, kad profesijos populiarumas nėra taip svarbu, kaip prieš tai minėti teiginiai. Labiausiai mokiniai vertina tai, kad renkantis profesiją svarbiausia yra tinkamumas būsima profesijai (asmenybės savybės, gabumai).

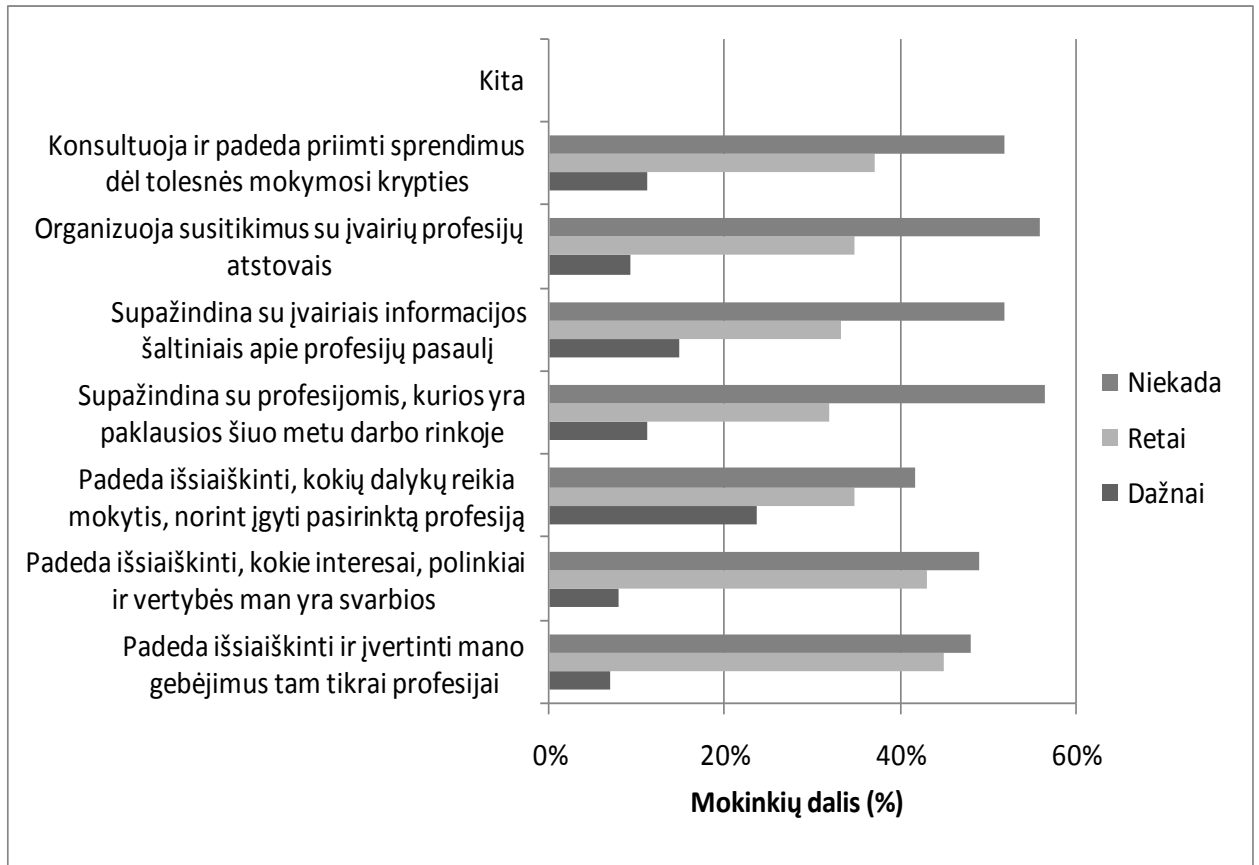
Tyrimo metu buvo išsiaiškinta, kokie asmenys mokykloje, mokiniams, teikia profesinio orientavimo – tai profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugas (Žr. 10 pav.)

10 pav. Asmenys, teikiantys profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugas, mokykloje (N=216)

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad mokiniams, dažniausiai tokias paslaugas suteikia profesijos patarėjas (65%), mažesnė dalis mokinių (22%) atsakė, kad dalyko mokytojas, taip pat ne didelė dalis mokinių (11%) įvardijo, kad profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugas suteikia klasės auklėtojas bei socialinis pedagogas (13%). Galima teigti, kad didžiajai daliai mokinių profesinio orientavimo paslaugų nesuteikia bibliotekininkė, psichologas bei socialinis pedagogas.

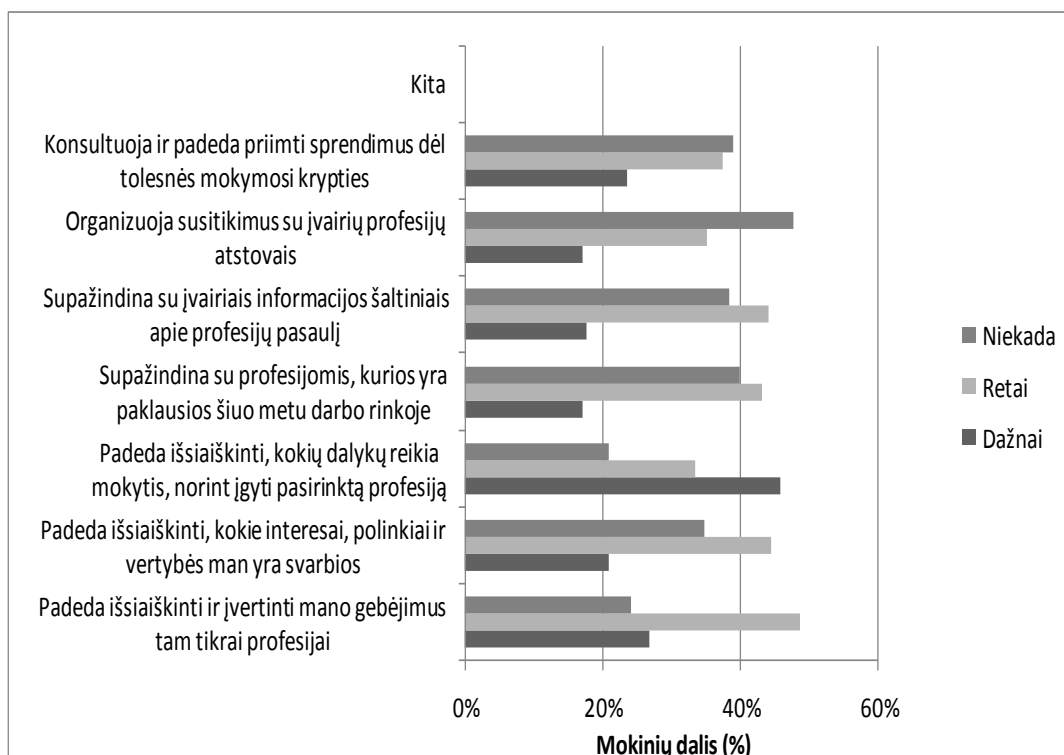
Mokinių buvo klausiama, kokią informaciją profesijos rinkimosi klausimais, suteikia klasės auklėtojas (Žr. 11 pav.).

11 pav. **Informacija, kurią teikia klasės auklėtojas mokiniams, profesijos rinkimosi klausimais (N=216)**

Tokia informacija iš klasės auklėtojo didžiąjai mokinių daliai nėra suteikiama, tačiau 24% mokinių atsakė, kad gauna informacijos apie mokymosi dalykų pasirinkimą, pasirinktai profesijai, 15% mokinių atsakė, kad klasės auklėtojas supažindina su informacijos šaltiniais apie profesijų pasaulį, 11% mokinių nurodė, kad supažindina su profesijomis, kurios tuo metu yra paklausios darbo rinkoje. Nors ir retai, tačiau galima pastebėti, kad mokiniai, įvairiais klausimais apie jų tolimesnę profesinę veiklą aptaria ir su klasės auklėtoju.

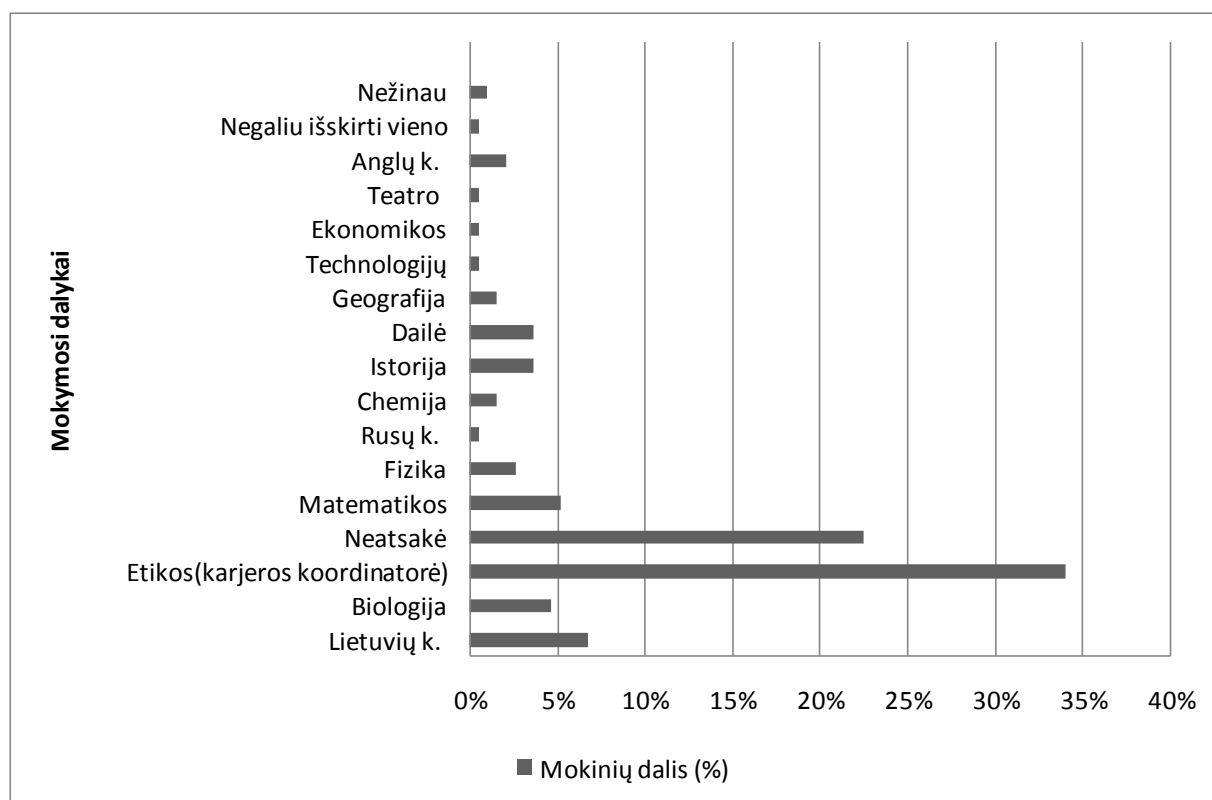
12 pav. pateikti atsakymai, į tuos pačius teiginius kaip ir 11 pav. tik buvo klausiama, kokią informaciją profesijos rinkimosi klausimais, gauna iš dalyko mokytojo.

12 pav. **Informacija, kurią teikia dalyko mokytojas mokiniams, profesijos rinkimosi klausimais (N=216)**

Pateikti duomenys atskleidžia, kad šiais klausimais labiau padeda dalyko mokytojas nei klasės auklėtojas. 46% mokinių atsakė, kad dalyko mokytojas padeda, kai reikia pasirinkti mokymosi dalykus, būtinų norimai profesijai įgyti, taip pat 27% respondentų nurodė, kad dalyko mokytojas padeda išsiaiškinti ir įvertinti gebėjimus tam tikrai profesijai. 39% respondentų nurodė, kad dalyko mokytojas neprisideda priimant sprendimus dėl tolimesnės mokymosi krypties bei 48% atsakė, kad dalyko mokytojas neorganizuoja susitikimų su tam tikros profesijos atstovais. Duomenų rezultatai rodo, kad dalyko mokytojas pakankamai aktyviai dalyvauja, padedant mokiniams pasirinkti tam tikrą profesinę veiklą, konsultuoja mokinius priimant tam tikrus sprendimus.

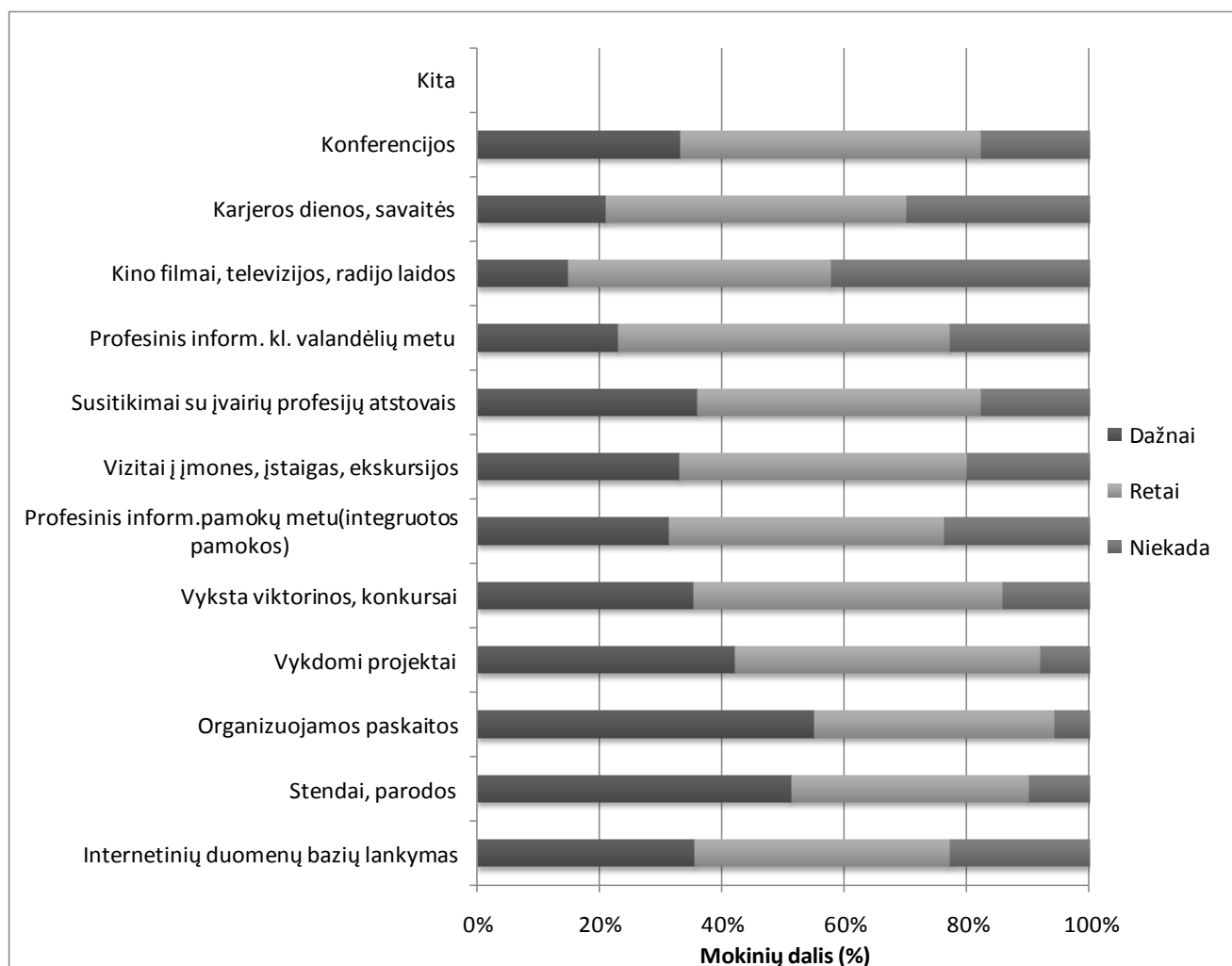
Mokiniams buvo pateiktas atviras klausimas, kuris dalyko mokytojas jam suteikia daugiausia informacijos profesijos rinkimosi klausimais, 13 paveiksle pavaizduoti rezultatai.

13 pav. **Dalykų mokytojai, daugiausia teikiantys informacijos profesijos rinkimosi klausimais (N=216)**

Rezultatai rodo, kad yra pakankamai daug mokytojų, teikiančių mokiniams informacijos profesijos rinkimosi klausimais. Didžiausią dalį sudarė 34% mokinių, kurie teigia, kad etikos mokytojas jiems teikia daugiausia informacijos (vienoje mokykloje etikos mokytojas taip pat dar dirba ir profesinio informavimo taške). Daugiausia mokiniams padeda lietuvių kalbos mokytojas (7%), matematikos bei biologijos (5%). Ne maža dalis mokinių į šį klausimą tiesiog neatsakė (23%), arba įvardijo, kad tokio nėra (8%). Tačiau vis dėlto, dauguma mokinių gauna informacijos iš dalyko mokytojo, susijusios su profesiniu informavimu, tik kiekvienam skirtingai.

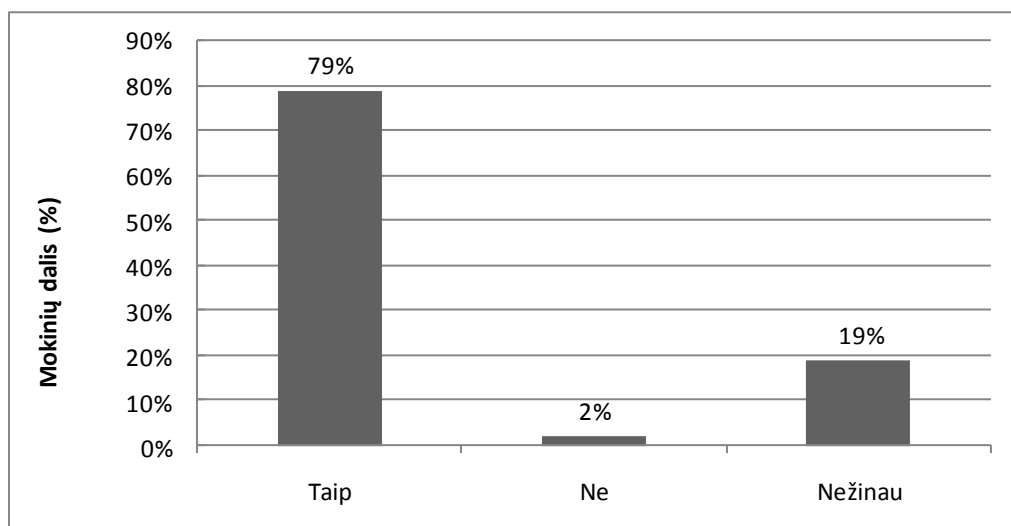
14 pav. pavaizduoti, kaip pasiskirstė mokinių atsakymai, į klausimą, kokie profesinio informavimo renginiai dažniausiai vyksta mokykloje.

14 pav. **Dažniausiai vykstantys profesinio informavimo renginiai mokykloje (N=216)**

55% respondentų atsakė, kad jų mokykloje dažnai organizuojamos paskaitos, 51% mokinių, įvardijo, kad jų mokykloje dažnai eksponuojami stendai, bei vyksta parodos, 42% respondentai nurodė, kas yra vykdomi projektai. Ne maža dalis mokinių prie išvardintų renginių pažymėjo, kad šie profesinio informavimo renginiai vyksta retai. Galima teigti, kad mokyklose yra taikomi įvairaus pobūdžio profesinio informavimo renginiai ir jie vyksta pakankamai dažnai.

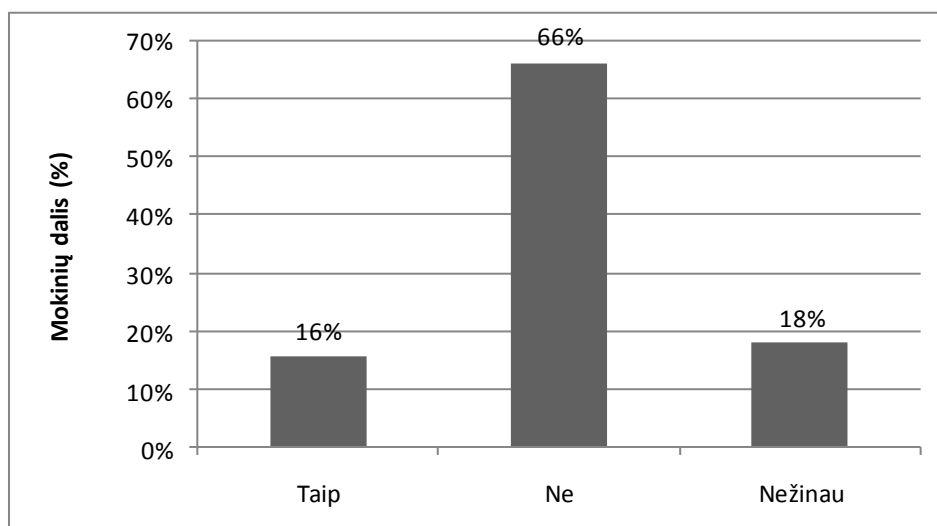
15 paveikslas iliustruoja, kokia dalis mokinių žino ar jų mokykloje yra profesinio informavimo taškas (PIT).

15 pav. Atsakymai į klausimą, ar mokykloje yra profesinio informavimo taškas (PIT) (N=216)

Iš pateiktų duomenų matyti, kad mokyklose yra profesinio informavimo taškas (PIT) (79%), 2% atsakė, kad nėra ir 19% respondentų tiesiog nežino. Tai įrodo, kad mokyklose mokiniams nėra suteikiama pilna informacija apie dirbančius PIT – o darbuotojus bei jų teikiamas paslaugas.

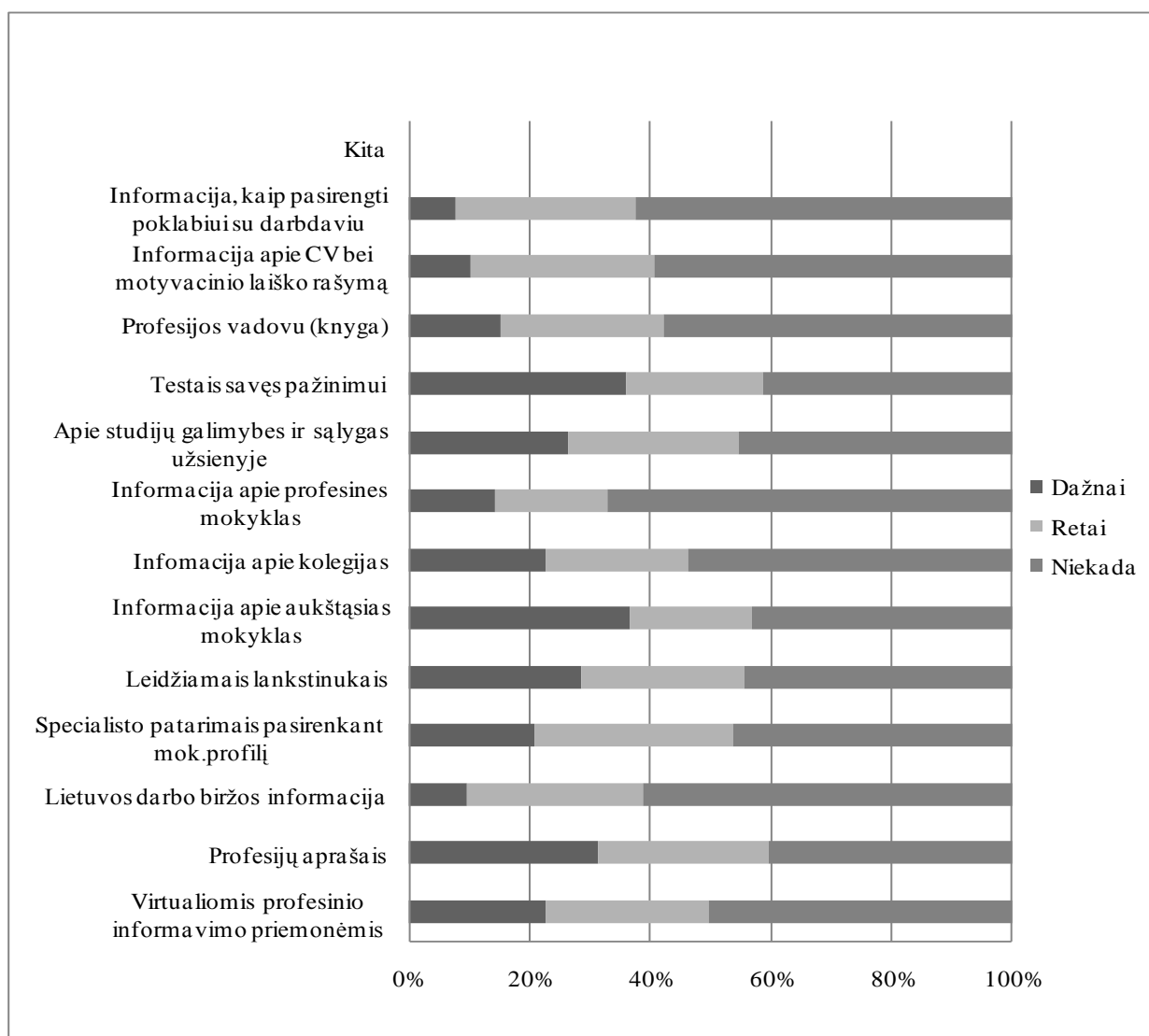
Mokinių buvo klausama, ar dažnai pasinaudojate profesinio informavimo taško paslaugomis, atsakymai pavaizduoti 16 paveiklėse.

16 pav. Atsakymai į klausimą, ar dažnai pasinaudojate profesinio informavimo taško paslaugomis (N=216)

Rezultatai rodo, kad didžioji dalis mokinių (66%) tokiomis paslaugomis nesinaudoja, tik 16% respondentų nurodė, kad pasinaudoja PIT - o paslaugomis.

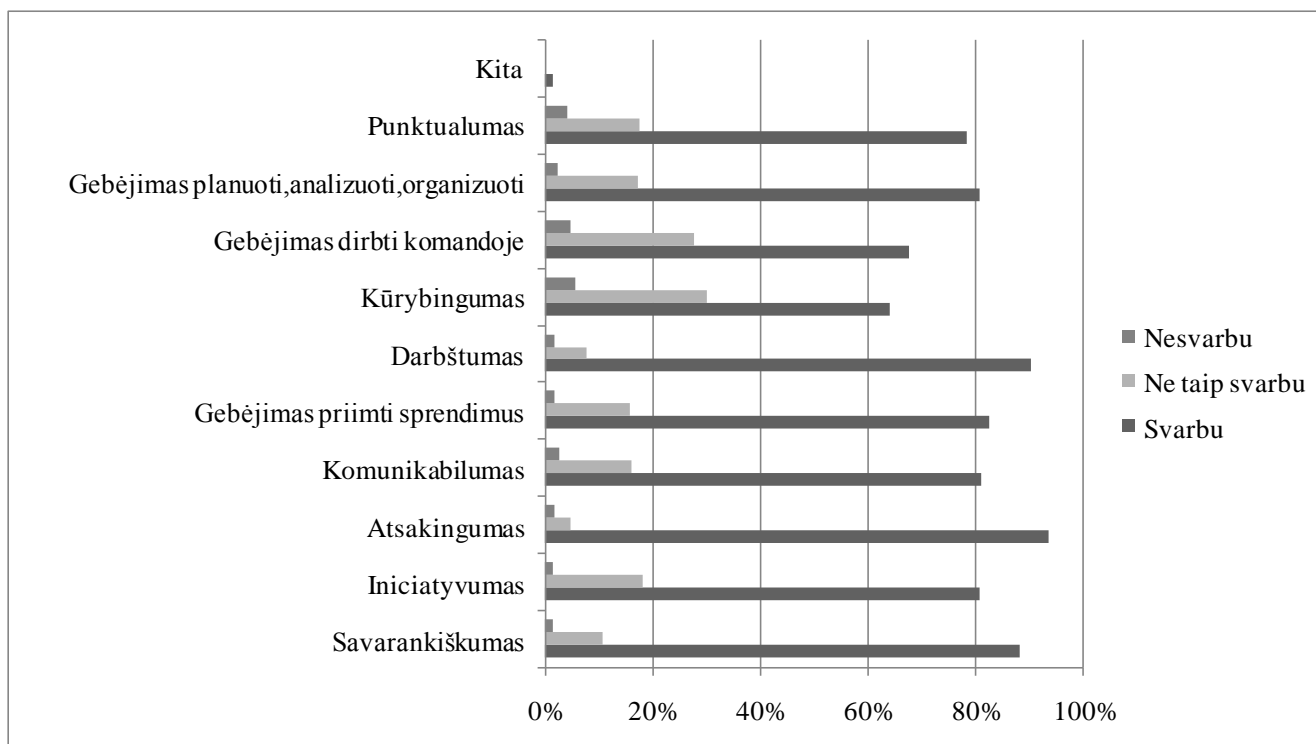
17 paveiksle matome, kokia informacija mokiniai domisi PIT kabinete.

17 pav. **Informacija, kuria domisi mokiniai PIT kabinete (N=216)**

Teikiama informacija PIT kabinete mokiniai nėra linkę dažnai domėtis, tik 37% respondentų nurodė, kad pasinaudoja informacija apie aukštąsias mokyklas, 36% domisi testais, skirtais pažinti save, 31% domisi profesijų aprašais bei 29% respondentų pasinaudoja leidžiamais lankstinukais. Iš pateiktų duomenų matome, kad nėra itin didelio susidomėjimo PIT kabineto darbo veikla bei teikiama informacija. Didžioji dalis respondentų nurodė, kad niekada šiomis paslaugomis nesinaudojo.

Mokiniai galėjo išreikšti savo nuomonę, kokios asmenybės savybės jiems atrodo būtinos, norint sėkmingai įsidarbinti (Žr. 18 pav.).

18 pav. **Mokinių nuomonė, kokios asmenybės savybės yra būtinos, norint sėkmingai įsidarbinti (N=216)**

Iš pateiktų duomenų matome, kad beveik visos išvardytos asmenybės savybės didžiajai daliai respondentų atrodo svarbios ir būtinos. Mažiau svarbu mokiniai nurodė kūrybingumą (64%) bei gebėjimą dirbti komandoje (68%). Buvo mokinių, kurie pažymėjo, kad savo nuomonės žinojimas bei pasitikėjimas savimi yra svarbu norint sėkmingai įsidarbinti.

Tyrimo rezultatai parodė, kad mokykloje mokiniams trūksta informacijos jiems rūpimais klausimais. Dauguma mokinių nurodo, kad nėra galutinai apsisprendę, kokią profesiją norėtų įgyti, taip pat, kad trūksta informacijos profesijos rinkimosi klausimais. Dalyko mokytojai, klasės auklėtojai, socialiniai darbuotojai mokykloje ne itin prisideda prie profesinio informavimo paslaugų. Respondentai nurodė, kad daugiausiai įtakos jų apsisprendimams turi jų šeima bei pačio savęs įsitikinimai. Pastebėta, kad mokyklose taikomi įvairaus pobūdžio profesinio informavimo renginiai tik, mokinių nuomone, jie taikomi retai.

DISKUSIJA

Tam, kad mokiniams būtų lengviau apsispręsti dėl savo profesinės veiklos, jiems gali padėti profesijos konsultantai, patarėjai, dažnai tai būna ir pedagogai. Gauti duomenys leidžia teigti, kad mokykloje dirbantys pedagogai prisideda prie to ir suteikia mokiniams žinių profesijos rinkimosi klausimais. Profesinis orientavimas tampa svarbiu veiksmu, kokybiškai keičiančiu visų švietimo grandžių – bendrojo ugdymo, profesinio mokymo ir aukštojo mokslo tarpusavio sąveiką. Šia prasme reikia naujo požiūrio, pagal kurį orientavimas yra nuolat visiems prieinama paslauga, kuris įveiktų švietimo, profesinio mokymo ir asmeninės orientacijos skirtumus ir siektų naujos publikos.

Šiuo metu profesinis orientavimas yra ypač aktualizuojamas, todėl šiuolaikinėje žinių visuomenėje dėl besikeičiančių darbo rinkos poreikių, profesinis orientavimas įgauna vis svarbesnę reikšmę. Lietuvoje profesinio orientavimo sistema dar tik vystoma ir nepasižymi teigiamais rezultatais. Tai ypatingai svarbu mokyklą baigiantiems jaunuoliams, nes tinkamas profesijos pasirinkimas ne tik užtikrina individo savirealizaciją bei lemia jo pasitenkinimą, bet ir prisideda formuojant valstybės gerovę. Tačiau Lietuvoje profesinio orientavimo sistemoje naudojami metodai ir priemonės veikia vis dar per silpnai. Todėl svarbu, kad šis reiškinys būtų tiriamas, tokiu būdu dažnai pastebimi trūkumai sistemoje.

Tyrimo metu gauti duomenys leidžia tvirtinti, kad mokiniams informacijos šiuo metu trūksta bei negauna pakankamai reikalingų žinių profesijos rinkimosi klausimais. Nors didžioji dalis mokinių pažymėjo, kad mokykloje profesinio informavimo paslaugas teikia ne tik profesijos patarėjas, bet ir dalykų mokytojai bei kiti pedagogai. Tokie duomenys buvo atskleisti ir 2006 m. atliktame tyrime (V. Indrašienės, V. Rimkevičienės, M. Gaigalienės ir kitų), kad mokykloje mokiniams trūksta įvairios informacijos profesinio informavimo klausimais: profesijos pasirinkimo kelius, tinkamumą pasirinktai profesijai, tolesnio mokymosi ir studijų galimybes, stojimo į profesinio mokymo institucijas tvarką ir reikalavimus, profesijos keliamus reikalavimus, situaciją darbo rinkoje ir jos poreikius. Taip pat Lietuvos sociologų tyrimais nustatyta, kad daugelis baigiamųjų klasių mokinių dar nėra apsisprendę dėl būsimos profesijos (51 proc.) arba abejoja, svarsto keletą variantų (41 proc.) (Pukelis ir Garnienė, 2003; Reingardienė ir Zdanavičius, 2003).

Dažnai moksleivius labiau paveikia išoriniai profesijos rinkimosi veiksniai (prestižas, uždarbis, statusas ir pan.). Savo sugebėjimų pažinimas – vienas iš profesinio apsisprendimo sėkmę lemiančių vidinių veiksnių. Todėl būtina pabrėžti labai svarbų tėvų, pedagogų, psichologų vaidmenį padedant moksleiviui suvokti, kokie yra jo sugebėjimai.

IŠVADOS

Apibendrinant mokslinės literatūros analizę profesinio orientavimo problema galima daryti tokias išvadas:

1. Profesinio orientavimo tikslas – padėti asmenims sąmoningai rinktis jiems tinkamas švietimo ir užimtumo galimybes, sudaryti sąlygas įgyti karjeros kompetencijų, aktyviai kurti savo karjerą (t. y. visą gyvenimą trunkančią asmeniui ir visuomenei reikšmingų asmens mokymosi, saviraiškos ir darbo patirčių seką).
2. Profesinio orientavimo pagalba, mokiniams mokykla turi padėti išsirinkti profesiją, įgyti karjeros kompetencijų, sudaryti sąlygas mokiniams gauti ir aptarti informaciją apie mokymosi ir darbo galimybes bei įvertinti savo gebėjimus ir įgūdžius pasirinktai profesijai.
3. Profesinis orientavimas: tai informavimas, konsultavimas bei ugdymas karjerai, kuris labai reikšmingas jaunimo socialinei integracijai darbo pasaulyje.

Apibendrinant empirinės dalies tyrimo rezultatus, galima daryti tokias išvadas:

4. Tyrimų rezultatai parodė, kad mokyklose vykdomas profesinis informavimas ir konsultavimas yra nepakankamas, nors profesinio orientavimo paslaugų mokykloje reikšmingumas yra aktualizuojamas. Didžioji dalis respondentų atsakė, kad dar nėra nusprendę, kokią profesiją norėtų įgyti, taip pat kad mokykloje jiems trūksta informacijos profesijos rinkimosi klausimais.
5. Mokinių profesinį apsisprendimą daugiausia veikia šeimos interesai, taip pat prie to prisideda profesijos patarėjas, dalyko mokytojai, klasės auklėtojai, tačiau dauguma mokinių nurodė, kad labiausiai pasirinkimą nulemia paties įsitikinimai.
6. Renkantis profesiją mažiausiai akcentuojamas profesijos populiarumas. Mokiniams svarbu tampa įsidarbinimo galimybės, tinkamumas būsimai profesijai, profesijos paklausumas.
7. Tyrimo metu buvo išsiaiškinta, kokios informacijos mokiniams trūksta gimnazijoje, norint pasirinkti tolimesnes studijas, būsimąją profesiją. Mokiniai pažymėjo, kad labiausiai jiems trūksta informacijos apie darbo rinką užsienyje, taip pat darbo rinką mūsų šalyje, profesijų įgijimo galimybes, žinių apie profesijų turinį ir ypatumus bei profesijų paklausumą ir reikalingumą. Daugiausiai mokiniai gauna informacijos apie stojimo į profesines mokyklas tvarką ir reikalavimus bei stojimo į kolegijas bei

universitetus tvarką ir reikalavimus.

8. Gauti duomenys leidžia teigti, kad renginių susijusių su profesijos informavimu gimnazijose vyksta įvairių, tačiau tai vyksta gan retai, todėl tai gali būti priežastimi, kad moksleiviai neapsisprendžia, kokią profesiją norėtų įgyti, dėl informacijos trūkumo.
9. Profesinį informavimą ir konsultavimą mokykloje teikia ne tik profesijos patarėjas, bet ir dalyko mokytojas, klasės auklėtojas, socialinis darbuotojas bei psichologas, tačiau teikiama informacija yra minimali.
10. Be profesijos patarėjo daugiausia informacijos mokiniams suteikia lietuvių, matematikos, biologijos bei etikos mokytojai.
11. Mokinių nuomone, norint sėkmingai įsidarbinti yra būtinos tokios asmenybės savybės kaip atsakingumas, savarankiškumas, darbštumas gebėjimas priimti sprendimus. Ne taip svarbias asmenybės savybes mokiniai įvardijo kaip kūrybingumą bei gebėjimą dirbti komandoje. Taip pat mokiniai nurodė, savo nuomonės žinojimas bei pasitikėjimas savimi yra svarbu norint sėkmingai įsidarbinti.
12. Tyrimo hipoteze pasitvirtino, nes gimnazijos mokiniai negauna pakankamai informacijos iš pedagogų bei profesijos patarėjų apie tinkamumą pasirinktai profesijai, apie galimybes mokytis toliau bei profesijų turinį ir ypatumus.

REKOMENDACIJOS

Mokykloje dirbantiems pedagogams:

1. Į mokymo dalykus integruoti profesinio informavimo temas, teikti informacijos moksleiviams apie tolesnio mokymosi ir studijų galimybes, apie darbo rinką mūsų šalyje ir užsienyje bei profesijoms keliamus reikalavimus.
2. Organizuoti susitikimus ir individualius pokalbius su profesinio informavimo specialistais.
3. Dažnai moksleivius labiau paveikia išoriniai profesijos rinkimosi veiksniai (prestizas, uždarbis, statusas ir pan.). Savo sugebėjimų pažinimas – vienas iš profesinio apsisprendimo sėkmę lemiančių vidinių veiksnių. Todėl būtina pabrėžti labai svarbų, pedagogų, psichologų vaidmenį, padedant moksleiviui suvokti, kokie yra jo sugebėjimai.

PIT darbuotojams:

1. Optimaliai planuoti profesinės informacijos sklaidą, nuolat tiriant tikslinės grupės informacijos poreikį.
2. Kuo nuodugniau išsiaiškinti, kokios informacijos trūksta/pakanka; ar informacija suprantama ir aktuali; kokia profesinės informacijos sklaidos forma priimtinausia (knygos, plakatai, žurnalai, laikraščiai, žodynai, žinynai, specialūs leidiniai ar kt.) mokiniams.
3. Teikti informaciją mokiniams apie situaciją darbo rinkoje ir jos poreikius, taip pat apie tinkamumą pasirinktai profesijai, profesijos įgijimo galimybes bei informaciją apie profesijų turinį ir ypatumus.

LITERATŪRA

1. Adamonienė A., Daukilas S., Krikščiūnas B, Maknienė I., Palujanskienė A. (2003). Profesinio ugdymo psichologija ir pedagogika: vadovėlis. Utena: Indra.
2. Augienė D. (2009). Karjera: nuo profesijos pasirinkimo iki profesinės veiklos organizacijoje. Studijų knyga. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
3. Baltrėnienė Z., Volbekienė V. (Sud.) (1998). Profesinės karjeros vadovas. Vilnius: solertija.
4. Barkauskaitė M. (2007). Profesinis konsultavimas ir orientavimas šiuolaikinio profesinio rengimo kontekste. Mokslo darbai. Acta Paedagogica, Vilnensia.
5. Bartninkienė Z., Paurienė L. (1989). Padėkime mokiniams pasirinkti profesiją. Kaunas: Šviesa.
6. Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių ugdymo karjerai modelis. (2012). [Žiūrėta 2012-12-05]. Prieiga per internetą: <http://www.mukis.lt/lt/idarbinimas.html>
7. Beresnevičienė D. (1990). Diferencijuotas profesinis orientavimas mokykloje. Metodinės rekomendacijos. Vilnius: PMTI
8. Brown S. D., Lent R.W. (2005). Career development and counseling: putting theory and research to work. United States of America.
9. Dailidienė E., Navickienė L. (2006). Profesinio konsultavimo paslaugų gerinimas: problemos ir jų sprendimo būdai. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos. Nr. 11. p. 78 - 85.
10. Damkauskienė A. (2009). Karjeros planavimas prasideda jau mokykloje. [Žiūrėta 2012-09-22]. Prieiga per internetą: http://www.smk.lt/uploads/archyvas/mokslas/karjera/aliona_damkauskiene.pdf
11. Dėl profesinio orientavimo strategijos ir jos įgyvendinimo veiksmų plano tvirtinimo. Patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministrų 2003 m. lapkričio 19d. įsakymu Nr. ISAK – 1635/A1-180.
12. Elijošius E. (2001). Profesinio apsisprendimo metas. Šiauliai: Šiaurės Lietuvos leidykla.
13. Encyklopedia of career development. SAGE Publications, 2006. P. 60-63.
14. Grakauskas Ž, Valickas A., Rosinaitė V. ir kt. (2007). Savęs pažinimo vadovas studentui. Metodinė priemonė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
15. Indrašienė V., Rimkevičienė V., Gaigalienė M. (2006). Mokinių profesinis informavimas, konsultavimas ir orientavimas mokyklose. Tyrimo ataskaita. [Žiūrėta

interneta:http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/prof_inf_paskut_paskutiniausia_s.pdf

16. Jovaiša L. (1978). Profesinio orientavimo pedagogika. Kaunas: Šviesa
17. Jovaiša L. (1981). Asmenybė ir profesija. Kaunas: Šviesa.
18. Jovaiša L. (1998). Profesinio konsultavimo organizavimas. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos, Nr. 1. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
19. Jovaiša L. (1999). Profesinio konsultavimo psichologija. Vilnius: Agora.
20. Jovaiša L. (2009). Profesinio orientavimo ir konsultavimo psichologija. Vilnius: Agora.
21. Jovaiša T., Orenienė R. (2003). Profesinis konsultavimas žmogiškųjų išteklių plėtros kontekste. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos, 7, p. 48 – 59. Kaunas.
22. Kardelis K. (2005). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Šiauliai: Lucilijus.
23. Kregždė S. (1988). Profesinio kryptingumo formavimosi psichologiniai pagrindai. Monografija. Kaunas: Šviesa.
24. Kursinių ir baigiamųjų (bakaluro, laipsnio nesuteikiančių studijų, magistro) darbų rengimo ir gynimo metodinės rekomendacijos. (2010). Šiauliai: Šiaulių universitetas, edukologijos fakultetas. [Žiūrėta 2012-09-15]. Prieiga per interneta:http://www.su.lt/bylos/fakultetai/ef/PDF/Studentams/ef_bbd_bbm_rengimo_rekomendacijos2010.pdf
25. Laužackas R. (1997). Profesinio ugdymo turinio reforma: didaktiniai bruožai. Kaunas.
26. Laužackas R. (2005). Profesinio rengimo metodologija. Monografija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
27. Laužackas R. (2006). Atviros informavimo, konsultavimo ir orientavimo sistemos (AIKOS) ir užsienio profesinio informavimo sistemų turinio lyginamoji studija. Vilnius, ŠMM. Vytauto Didžiojo universitetas. [Žiūrėta 2012-09-04.] Prieiga per interneta:http://www.smm.lt/es_parama/docs/projektai/AIKOS_ir_uzs_prof_inf_sist_turinio_lyg_studija.pdf
28. Lietuvos respublikos profesinio mokymo įstatymas 2007 m. balandžio 3 d. Nr. X-1065. Vilnius. [Žiūrėta 2012-10-10]. Prieiga per interneta:http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=295408&p_query=&p_tr2=
29. Lietuvos respublikos švietimo ir mokslo ministro ir Lietuvos respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas. 2005 m. balandžio 29 d. Nr. ISAK-739/A1-116.

- Vilnius. Dėl profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų teikimo reikalavimų aprašo patvirtinimo.
30. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (Žin., 1991, Nr. 23-593; 2003, Nr. 63-2853). [Žiūrėta 2012-10-03]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=279441&p_query=&p_tr2=
 31. Lietuvos švietimo koncepcija. (1998). [Žiūrėta: 2012 – 05 – 13]. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/strategija/docs/srp/koncepcija/koncepcija1.htm>
 32. Mokymosi visą gyvenimą memorandumas (2001). [Žiūrėta 2012-09-10]. Prieiga per internetą: <http://www.Issa.smm.lt>
 33. Nacionalinė profesinio orientavimo švietimo sistemoje programa. Patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2007 m. gruodžio 3 d. įsakymu Nr. ISAK-2332. [Žiūrėta 2012-09-10]. Prieiga per internetą: http://www.smm.lt/es_parama/docs/pasirengimas/NPO.pdf
 34. Petkevičiūtė N. (2003). Asmeninės karjeros projektavimas ir vystymas globalizacijos kontekste. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos, 7, p. 82-97.
 35. Pociūtė B., Isiūnaitė V. (2011). Profesijos pasirinkimo problemos ir asmenybės savybės. ISSN 1392 – 0359. Psichologija. [Žiūrėta 2012-10-10]. Prieiga per internetą: http://www.euroguidance.lt/uploads/files/Pociute_B_Isiunaite_V_Profesijos_pasirinkimo_proble ir asm_savybes.pdf
 36. Profesinės karjeros planavimo gebėjimų ugdymo D metodika. Projektas „Profesinio orientavimo sistemos sukūrimas ir diegimas“ (Nr. ESF-2.4.-065). [Žiūrėta 2012-09-10]. Prieiga per internetą: http://skc.vdu.lt/downloads/prof_orient/profesines_karjeros_planavimo_gebejimu_ugdymo_d_metodika.pdf
 37. Profesinės karjeros planavimo gebėjimų ugdymo mokymo programa. (2007). Vad. Pukelis, K. VDU, ŠMM. Vilnius, Mintis. [Žiūrėta 2012-09 – 10]. Prieiga per internetą: http://www.smm.lt/es_parama/docs/projektai/pos_rez/Pkpgu_mok_progr.VDU.pdf
 38. Profesinio informavimo A metodika. Projektas „Profesinio orientavimo sistemos sukūrimas ir diegimas“ (Nr. ESF-2.4.-065). [Žiūrėta 2012-09-10]. Prieiga per internetą: <http://kps.lmitkc.lt/images/Dokumentai/6%20Profesinio%20informavimo%20A%20metodika.pdf>
 39. Profesinio informavimo B metodika. Projektas „Profesinio orientavimo sistemos

- sukūrimas ir diegimas“ (Nr. ESF-2.4.-065). [Žiūrėta 2012-09-10]. Prieiga per internetą:<http://kps.lmitkc.lt/images/Dokumentai/6%20Profesinio%20informavimo%20A%20metodika.pdf>
40. Profesinio informavimo informacijos sklaidos metodinės rekomendacijos. Patvirtintos Lietuvos mokinių informavimo ir techninės kūrybos centro direktoriaus 2009 m. birželio 23 d. įsakymu
41. Profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų teikimo reikalavimų aprašas. Patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005, balandžio 29d. įsakymu Nr. ISAK – 739/A1116.
42. Profesinio informavimo mokymo programa. (2007). Vad. Pukelis K. VDU, ŠMM. Vilnius, Mintis. [Žiūrėta 2012- 09 – 10]. Prieiga per internetą:http://www.smm.lt/es_parama/docs/projektai/pos_rez/Profesinio%20informavimo%20mokymo%20programa_VDU.pdf
43. Profesinio informavimo mokymo programa. Projektas „Profesinio orientavimo sistemos sukūrimas ir diegimas“ (NR. ESF-2.4.-065). Patvirtinta Lietuvos mokinių informavimo ir techninės kūrybos centro direktoriaus 2008 m. sausio 31 d. įsakymu R1-29. [Žiūrėta 2012-09-26]. Prieiga per internetą:<http://kps.lmitkc.lt/images/Dokumentai/5%20Profesinio%20informavimo%20mokymo%20programa.pdf>
44. Profesinio informavimo standartas. Patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2007 m. kovo 13 d. įsakymu Nr. ISAK-362.
45. Profesinio orientavimo strategija. Patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. lapkričio 19 d. įsakymu Nr. ISAK-1635 / A1-180.
46. Profesinio orientavimo strategijos įgyvendinimo planas 2004 m. Patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. gruodžio 9 d. įsakymu Nr. ISAK – 2540/A1 – 321. [Žiūrėta 2012-11-05]. Prieiga per internetą: www.suaugusiųjųšvietimas.lt
47. Profesinio orientavimo vykdymo tvarkos aprašas. Patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro. 2012m. liepos 4d. įsakymu Nr. V- 1090/A1-314. [Žiūrėta 2012–11–05]. Prieiga per internetą: <http://www.mukis.lt>

48. Pukelis K., Garnienė D. (2004). Lietuvos karjeros konsultavimo sistema. Vytauto Didžiojo universitetas. [Žiūrėta 2012-09-10]. Prieiga per internetą: http://www.elibrary.lt/resursai/Mokslai/VDU/Tyrimai%20ir%20realijos/VDU_PRTR_2004_08_pukelis.pdf
49. Pukelis K., Pundzienė A. (2002). Profesinis konsultavimas karjeros projektavimui: paradigmu kaita. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos, 5, p. 96-106.
50. Pukelis K. (2003). Karjeros projektavimo gebėjimai žinių visuomenėje: nauji iššūkiai profesiniam konsultavimui ir karjeros planavimui. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos, 6, p. 66-75.
51. Pukelis K., Garnienė D. (2003). Moksleivių ugdymas karjerai: padėties analizė ir perspektyvos bendrojo lavinimo mokykloje. Profesinis rengimas: Tyrimai ir *realijos*, 7, 24 – 35.
52. Raigardienė J., Zdanavičius A. (2003). Moksleivių vertybinės orientacijos ir pasirengimas karjerai. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos, 7, p. 98-109.
53. Railienė A. (2007). Mokinių požiūris į profesinio orientavimo organizavimą bendrojo lavinimo mokykloje. Pedagogika, 88, p. 50-55.
54. Railienė A. (2011). Profesijos patarėjo veiklos profesinio orientavimo sistemoje prielaidos. Socialinis darbas 10(2), p. 157 – 168
55. Sakalas A., Šalčius A. (1997). Karjeros valdymas. Kaunas: Technologija.
56. Sokolova A., Stanišauskienė V. (2007). Profesinio orientavimo sistemos Lietuvoje teorinės ir politinės prielaidos. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos. Žiūrėta 2012–11–05]. Prieiga per internetą: http://www.euroguidance.lt/uploads/files/straipsniai/Sokolova_Stanisauskiene_PO_sist_teor_polit_prielaidos.pdf
57. Stanišauskienė V. (2004). Rengimosi karjerai proceso socioedukaciniai pagrindai. Monografija. Kaunas: Technologija.
58. Teisės aktų naudojimo metodines rekomendacijas. Patvirtinta Lietuvos mokinių informavimo kūrybos centro direktoriaus 2009 m. birželio 23 d. įsakymu Nr. R 1 – 227. [Žiūrėta 2012-11- 05]. Prieiga per internetą: <http://www.kps.lmitkc.lt>
59. Tidikis R. (2003). Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras.
60. Ugdymo plėtros centras. Projektas: „Mokymosi krypties pasirinkimo galimybių didinimas 14-19 metų mokiniams, II etapas: gilesnis mokymosi diferencijavimas ir individualizavimas, siekiant ugdymo kokybės, reikalingos šiuolaikiniam darbo

pasauliui“. [Žiūrėta 2012- 09 -10]. Prieiga per internetą:
<http://www.upc.smm.lt/projektai/kryptis/>

61. Ustinavičiūtė L., Katkonienė A., Žemaitaitytė I. (2011). Veiksniai, susiję su sėkmingu karjeros planavimu ir profesijos pasirinkimu paauglystėje. Socialinis darbas, 10 (2), p. 169 – 180. [Žiūrėta 2012- 09 -10]. Prieiga per internetą:http://www.euroguidance.lt/uploads/files/straipsniai/02_ustinaviciute_katkonien_e_zemaitaityte.pdf
62. Vidurinio ugdymo bendrosios programos: bendrųjų kompetencijų ugdymas. (2011). [Žiūrėta 2012- 11 -10]. Prieiga per internetą:http://www.smm.lt/ugdymas/docs/Vidurinio%20ugdymo%20BP_ivadas_02-22%28patvirtintas_ivadas%29.pdfinternetą:[smm.lt/suzinokime/bp/2011/bendrosios_kompetencijos_10_priedas.pdf](http://www.smm.lt/suzinokime/bp/2011/bendrosios_kompetencijos_10_priedas.pdf)

PRIEDAI